

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Riigiteaduste instituut

Andra Männisalu

Rahvusvaheliste suhete teooriate eurotsentrism ja postkolonialistlik kriitika:

Iraani juhtum

Magistritöö

Juhendaja: Maria Mälksoo, PhD

Tartu 2013

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida eurotsentrismi avaldumist rahvusvaheliste suhete teooriates ja kriitilistes lähenemistes ning akadeemilistes väljaannetes. Rahvusvaheliste suhete nn peavoolu teooriatele on juba pikemat aega ette heidetud lähtumist läänekesksetest kontseptsioonidest. Samas ei ole ka kriitilised lähenemised, mille peamiseks eesmärgiks on kritiseerida ja vältida peavoolu teooriate kitsaskohti, suutnud välistada läänelike väärtuste ja eelduste kasutamist.

Eurotsentrismi kriitika teoreetiliseks raamistikuks on võetud postkoloniaalne lähenemine, mis suudab kõige efektiivsemalt eemalduda eurotsentristlikest kontseptsioonidest ning arvestada mittelääne kontekstiga. Postkoloniaalse lähenemise puhul võib eristada kolme peamist suunitlust – ajaloolise ja etnograafia tuginevad uuringud, teooriate eurotsentrismi kriitika ning tähtsamate teoreetiliste kontseptsioonide ümbermõtestamine. Antud magistritöös on ennekõike lähtutud eurotsentrismi kriitika suunitlusest, mis ei tähenda, et teised postkolonialistlikud suunitlused oleksid täielikult kõrvale jäetud.

Rahvusvaheliste suhete eurotsentristlik sisu tingib omakorda läänekesksete diskursuste loomise akadeemilises väljas. Sellest tulenevalt on käesoleva magistritöö raames viidud läbi diskursusanalüüs, mille valimi moodustavad rahvusvaheliste suhete tähtsamate väljaannete artiklid Iraani tuumaprogrammi temaatikal, mis on ilmunud alates 2006. aastast. Diskursusanalüüsi puhul on lähtutud post-strukturalistlikust meetodist, mille kaudu on võimalik välja tuua peamised „Teise“ loomisega seotud diskursused.

Diskursusanalüüsi põhjal võib väita, et rahvusvaheliste suhete akadeemilistes väljaannetes väljendub eurotsentrism ennekõike „Teise“ koloniaalsetes diskursustes, realistlikest kaalutlustest tulenevatest sõjastsenaariumide loomisest suurvõimude jaoks ning liberalistlike kontseptsioonide universaalsuse taotlustes.

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	2
SISSEJUHATUS	3
1. EUROTSENTRISM RAHVUSVAHELISTE SUHETE TEOORIATES	6
1.1. Eurotsentrism ja selle kriitika suunad	7
2. POSTKOLONIAALNE LÄHENEMINE.....	12
2.1. Postkoloniaalne lähenemine Lääne kontekstis	16
2.2. Postkoloniaalse lähenemise kriitika rahvusvaheliste suhete teooriatele	17
2.2.1. Postkoloniaalse lähenemise kriitika realismi aadressil	23
2.2.2. Postkoloniaalse lähenemise kriitika liberalismi aadressil	25
2.2.3. Postkoloniaalse lähenemise kriitika kriitiliste lähenemiste aadressil.....	30
3. „TEISE“ LOOMINE.....	34
4. EUROTSENTRISMI RAKENDUMINE AKADEEMILISEL TASANDIL IRAANI TUUMAPROGRAMMI DISKURSUSANALÜÜSI NÄITEL	38
4.1. Metodoloogia.....	38
4.1.1. Uurimusküsimused.....	38
4.1.2. Poststrukturealistlik diskursusanalüüs	40
4.1.3. Dokumentatsioon	41
5. IRAANI TUUMAPROGRAMMI TAUST	46
6. DISKURSUSANALÜÜSI TULEMUSED.....	48
6.1. Uurimusküsimused.....	48
6.2. Diskursusanalüüsi baasdiskursused.....	54
6.3. Iraani tuumaprogrammi diskursus ja teoreetilised perspektiivid	57
KOKKUVÕTE.....	64
KASUTATUD KIRJANDUS	66
SUMMARY	70

SISSEJUHATUS

Alfred Zimmern (1935) iseloomustas rahvusvaheliste suhete distsipliini kui subjektide kobarana, millele lähenetakse ühisest vaatenurgast vastamaks rahvusvahelise jätkuvuse ja muutuvuse poolt tõstatatud küsimustele (Zimmern, 1935 *via* Dougherty & Pfaltzgraff, 2001: 37). Saanud alguse 1919. aastal Aberystwythi ülikoolis vastavasisulise õppetooli asutamisega, ei ole rahvusvaheliste suhete distsipliin siiani edendanud Zimmerni „subjektide kobara“ ideed, kuna antud distsipliinis domineerivad ainult vähesed – ameeriklased ja eurooplased.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida rahvusvaheliste suhete akadeemilise tasandi eurotsentristlikku olemust. „Eurotsentrismi“ mõiste kerkis esile 20. sajandi lõpus, koloniaalimpeeriumite perioodi lõppedes. Üldistavalt tähendab „eurotsentrism“ lähtumist läänelikest arusaamadest, kogemustest, praktikatest, väärtustest jne, mille raames on Lääs asetatud rahvusvahelistes suhetes kesksele kohale

Antud teema on aktuaalne ja oluline tänapäeval, mil Lääs ei ole enam ainsaks keskpunktiks rahvusvahelisel tasandil ning 21. sajandi multipolaarne maailm on enesega toonud kaasa uusi fenomene, milliseid ei saa enam analüüsida pelgalt läänekesksete arusaamade ja kontseptsioonidega.

Käesolevas magistritöös on analüüsitud eurotsentrismi avaldumist rahvusvaheliste suhete teooriates ning kajastamist akadeemilistes väljaannetes. Sellest tulenevalt on magistritöö põhiliseks uurimisküsimuseks peamised kontseptsioonid ja praktikad, mille kaudu avaldub eurotsentrism ehk läänekesksus rahvusvaheliste suhete akadeemilisel tasandil.

Rahvusvaheliste suhete distsipliini peavoolu teooriate puhul on juba pikemat aega räägitud nende kesksete kontseptsioonide eurotsentristlikest eeldustest. Kriitilised lähenemised rahvusvaheliste suhetele laiemalt ja julgeolekupoliitikale kitsamalt ei ole oma kesksete kontseptsioonide ja analüütiliste raamistike puhul samuti suutnud täielikult eemalduda läänekesksusest.

Eurotsentrismi problemaatilisuse teine tasand seisneb teooriate ja Lääne praktikate omavahelises suhtes ning selles, milline on peamine praktika akadeemilise tasandi väljaannetes analüüsivaks mitteläänelikkude keskkonda. Antud kaks tasandit on

omavahel tihedas seoses – rahvusvaheliste suhete distsipliini eurotsentristlik teoreetiline sisu tingib omakorda eurotsentristlike praktikate loomise akadeemilises väljas.

Eurotsentrismi kriitika puhul on teoreetiliseks aluseks võetud postkoloniaalne lähenemine, mis pluralistliku ja partikulaarse suunaga võrreldes suudab kõige paremini eemalduda eurotsentristlikest kontseptsioonidest ning arvestada mittelääneliku kontekstiga. Rahvusvaheliste suhete tasandil hakkas postkoloniaalsuse idee levima pärast II maailmasõda, kuid terviklikuma lähenemisena on see hakanud eeskätt viimastel kümnenditel aktuaalsust omandama.

Postkoloniaalse lähenemise puhul saab tuua välja kolm põhilist suunitlust – teooriate eurotsentristliku olemuse kriitika, etnograafiale ja ajaloole tuginevad uuringud ning põhiliste läänekesksete kontseptsioonide ümberhindamine. Antud magistritöö lähtub eelkõige esimesest lähenemisest, mille keskmes on eurotsentrismi kriitika akadeemilisel tasandil. Samas ei ole täielikult välistatud kahte teist suunitlust, kuna need on omavahel tihedas seoses.

Eelnevast tulenevalt on käesolev töö jagatud kahte peamisse ossa. Esimeses osas kirjeldatakse eurotsentrismi olemust, selle kriitika erinevaid olemusi ning asetatakse see peavoolu ja kriitiliste lähenemiste analüüsimisel postkoloniaalse lähenemise konteksti. Magistritöö teine, empiiriline osa, analüüsib konkreetse teemana rahvusvaheliste suhete akadeemiliste väljaannete Iraani tuumaprogrammi diskursust koloniaalse „Teise“ loomise kontekstis.

Juhtumiuuringu puhul on kasutatud post-strukturalistlikku diskursusanalüüsi, järgides eelkõige Lene Hanseni baasdiskursuste eritlemise meetodit (Hansen, 2006).

Diskursusanalüüs tugineb mõjukamatele rahvusvaheliste suhete distsipliini väljaannetele, võttes ajaliseks raamistikuks artiklid alates 2006. aastast. Vastamaks käesoleva osa uurimusküsimusele: millised on peamised eurotsentristlikud praktikad akadeemilise tasandi väljaannetes, on püstitatud järgnevad alauurimusküsimused:

1. Milliseid ajaloolisi, kultuurilisi ja poliitilisi karakteristikuid kasutatakse Iraani iseloomustamiseks?
2. Kuidas kujutatakse Iraani/iraanlasi?

3. Kuidas kujutatakse Läänt ja kolmandaid osapooli?

**1. EUROTSENTRISM RAHVUSVAHELISTE SUHETE
TEOORIADES**

1.1. Eurotsentrism ja selle kriitika suunad

„Eurotsentrismi“ võib defineerida mitmel erineval moel sõltuvalt sellest, milliseid aspekte soovitakse esiplaanile tuua. Kõige laialdasema definitsiooni kohaselt viitab eurotsentrism praktikale, mille kohaselt maailma vaadatakse lähtuvalt Lääne perspektiividest ning mille tulemusena on Lääne kultuur, teadus, probleemid ja väärtused prominentsemal kohal võrreldes mitte-Lääne ehk Kolmanda maailmaga.

Käesolevas magistritöös kasutatakse terminit „eurotsentrism“ sünonüümsena „läänekesksusega“, mis tähendab lühidalt Lääne (ennekõike Euroopa ja Ameerika Ühendriikide) asetamist nii ajaloolises kui ka tänapäevases perspektiivis rahvusvaheliste suhete areenil toimuva keskmesse. Eurotsentrismi ei tasu taandada ainult otseselt Euroopa ja selle huvide asetamisega keskele, nagu tegi seda Huntington „Tsivilisatsioonide kokkupõrkes“ (1993). Eurotsentristlik saab olla ka nii-öelda tahtmatult, võttes läänelikke kogemusi rahvusvahelise fenomeni analüüsimisel normidena (Bilgin, 2010: 4).

Eurotsentrismi esialgne kriitika kujunes välja poliitökonoomiast koos Marxi mõjutustega. Ka julgeolekukäsitluste ja üleüldiselt rahvusvaheliste suhete teooriate vallas kujunes eurotsentrismi kriitika esmalt välja teistest traditsioonidest kui postkoloniaalne käsitlus. Ken Booth (1979, 1996) on üks varasemaid akadeemikuid, kes identifitseeris eurotsentrismi probleemina julgeoleku teooriates. Barry Buzan on viidanud „Vestfaali hullusärgile“ rahvusvahelistes suhetes – väljend, mida hetkel kasutatakse Kopenhaageni koolkonna kriitikana (Bilgin, 2010: 2).

„Eurotsentrismi“ analüüsiväljade puhul võib kohata mitmeid erinevaid lähenemisi. John M. Hobsoni (2012) kohaselt võib eurotsentrismi vaadelda teatava diskursusena, mis sisaldab nii imperialistlikke kui ka anti-imperialistlikke vorme. Antud käsitlus vastandub E. Saidile, kelle definitsioon eurotsentrism/Orientalismi kohta välistab eurotsentrismi anti-imperialistlikud vormid. Hobson (2012) on eristanud Saidi

Orientalismi puhul kahte komponenti – teaduslik rassism ja eurotsentristlik institutsionalism. Viimane hakkas välja kujunema pärast Ameerika avastamist, levis 18. sajandi Euroopa valgustusperioodiga ning juurdus 19. sajandil (Hobson, 2012: 3). Antud diskursus eristab institutsioonilisi ja kultuurilisi faktoreid kui geneetilisi või bioloogilisi. Eurotsentristlikud institutsionalistid uskusid, et kõik inimesed ja ühiskonnad omavad ressursse ning on võimelised arenema orjusest/barbarismist tsivilisatsioonini (Hobson, 2012: 5).

Nagu ka eelnevalt välja toodud, siis Hobsoni kohaselt ei tähenda eurotsentrism automaatselt imperialismist lähtumist. Nimelt võib eurotsentristliku institutsionalismi jagada kaheks – paternalistlikuks ja anti-paternalistlikuks dimensiooniks.

Paternalistlik eurotsentrism tähendab Lääne ühiskondade kujutamist teedrajavate toimijatena (*agents*), mis suudavad automaatselt areneda modernseteks. Seevastu on Ida ühiskonnad sõltuvad toimijad, mis ei suuda iseseisvalt areneda. Antud eurosentrismi vormi kohaselt peab Lääs sekkuma imperialistlikku tsiviliseerimissiooni, toomaks kaasa vajalikud ratsionaalsed institutsioonid Ida ühiskondadesse, et ka viimane saaks modernselt areneda (Hobson, 2012: 6).

Anti-paternalistlik eurotsentrism on seevastu oma olemuselt imperialismi vastane. Ida kujutatakse Läänest pärit/tuletatud toimijana, mis suudab küll areneda modernsuse poole, kuid ainult järgides „loomulikku Läänelikku teekonda“, mille teerajajaks on Euroopa. Seeläbi kujutatakse Lääne kindlaid arenguetappe universaalsete ja loomulikena, mida mitte-Lääne ühiskonnad peavad automaatselt järgima. Viimane ei tähenda üksnes, et puudub tarvidus Lääne tsiviliseerimissioonide järele, vaid et imperialismi vaadatakse kui takistust Ida ja Lääne ühiskondade arenemisel (Hobson, 2012: 6).

Seega püüab Hobsoni eurosentrismi käsitus süvendada Saidi ja postkoloniaalse käsitluse arusaama eurosentristmist selleks, et see suudaks omastada erinevaid nüansse, mis eksisteerivad eurosentrismi rahvusvahelises teoorias.

Rahvusvaheliste suhete distsipliini puhul saab jagada eurotsentristliku kriitika ja postlääneliku lähenemise taotluse kolme suuremasse blokki, milleks on pluralism, partikularism ja postkolonialism. Antud teoreetilised lähenemised on teineteise

loogilised edasiarendused ning seetõttu kattuvad, kuna kõik pärinevad ühesugusest poliitilisest allikast ehk Lääne suunas põhinevast kriitikast sotsiaal- ja inimteadustes. Käesoleva magistritöö aluseks on postkolonialistlik kriitika eurotsentrismi aadressil, kuna ei pluralism ega partikularism ei ole suutnud pakkuda nii tõhusat post-läanelikku analüüsiraamistikku (Vasilaki, 2012: 6).

Pluralismi all peetakse silmas suunitlust, mida esindavad ennekõike Acharya ja Buzan (2010) ning Buzan ja Little (2001). Antud tendentsi eesmärgiks on nii-öelda demokratiseerida rahvusvaheliste suhete teooriaid läbi keskkonna avamise, kus saaksid eksisteerida paralleelsed dimensioonid, mis ei oleks üksteist välistavad ega esitaks normatiivseid või eetilisi nõudmisi.

Partikularism seevastu viitab lähenemisele, mis üritab end eristada peavoolu teooriatest seades prioriteetsele kohale kohalikke või kultuurilisi arusaamasid ja süsteemi. Antud koolkond lähtub kindlast regioonist (Aasia, Aafrika, Hiina jne), kritiseerides Lääne hegemooniat ja rõhutades konkreetse regiooni, rahvuse või kultuuri unikaalsust rahvusvahelisel areenil. Samas ei saa partikularismi vaadelda kui garantiid mittehegemoonilise ja demokratiseeritud rahvusvaheliste suhete teooriale. Tihti peegeldavad antud lähenemist viljelevad akadeemikud Lääne domineerimise loogikat, mille näideteks on teatud tsivilisatsiooni „erilise“ olemuse, „erilise“ koha maailmaareenil, „erilise“ missiooni jne rõhutamine, mis tähendab, et toodetakse oma versioone hegemooniast ja imperialismist (Vasilaki, 2012: 6-7).

Pluralism ühendab küll omavahel mitteläanelikke traditsioone ja integreerib need omakorda läanelikku loogikasse, kuid mida seejärel ei muudeta vastavalt kontaktile „Teisega“. Pluralism toob küll välja, et rahvusvahelisel areenil võivad eksisteerida mitmed modernsused, kuid ei lahendada nende kontseptualiseeringuga seotud probleeme (Vasilaki, 2012: 7).

Postkoloniaalse käsitluse eurotsentrismi kriitika ja mitteläaneliku raamistiku loomine seevastu suudab efektiivselt eelpool välja toodud kitsaskohad lahendada; seepärast on just postkolonialistliku käsitluse kriitika rahvusvaheliste suhete teooria eurotsentristlike eelduse aadressil käesoleva magistritöö fookuses.

Eurotsentrismi negatiivsuse võib üldistatult kokku võtta kahe tasandi abil, millest üks hõlmab teoreetilisi perspektiive ning teine on seotud empiirilisemate ja praktilisemate temaatikatega.

Esimene ehk teoreetiline problemaatilisus seisneb teooriate Lääne-kesksuses, mis on tinginud teoreetiliste lähenemiste suutmatusest pakkuda efektiivset seletusraamistikku rahvusvaheliste suhete fenomenide seletamiseks ja analüüsimiseks. Eelkõige on siinkohal peetud silmas eurotsentristlikke kontseptsioone ja tõlgendusi, mis ei ole adekvaatsed või diskrimineerivad mitte-Lääne kontekstis. Klassikaliste teooriate, nagu realismi ja liberalismi juures on juba pikemat aega tõdetud nende lähtumist läänelikest väärtustest ja eeldustest. Peavoolu teooriate piirangute tõestamiseks ja lahendamiseks on välja kujunenud rida erinevaid kriitilisi lähenemisi (Kopenhaageni koolkond, Walesi koolkond jne), mis ei ole postkoloniaalse lähenemise järgi siiski suutnud ületada eurotsentrismist tulenevaid kontseptsioone.

Eurotsentrismi problemaatilisuse teine tasand seisneb teooriate ja Lääne praktikate omavahelises suhtes ning selles, millised on peamised diskursused akadeemilisel tasandil analüüsimaks mitteläänelikku keskkonda. Antud kaks tasandit on omavahel tihedas seoses – rahvusvaheliste suhete teooriate eurotsentristlik sisu tingib omakorda eurotsentristlike praktikate loomise akadeemilises väljas.

Rahvusvaheliste suhete teooriad ei ole kunagi olnud passiivsed eurotsentrismi peegeldajad, vaid need on omanud ka olulist rolli antud diskursuste loomisel. Seega on eurotsentrismi ja teooriate vahel sõltuvuslik suhe. Samuti on rahvusvaheliste suhete teooriad loomupäraselt poliitilise teostusega, kuna neid operatsionaliseeritakse maailmapoliitika praktikates (Hobson, 2012: 16).

Rahvusvaheliste suhete peavoolu teooriate kujunemise ja valitsuste välispoliitikat teostavate aparaatide vahel on ajalooliselt tihe side. Sellist ühendust distsipliini ja poliitiliste otsuste vahel võib täheldada ka tänapäeval (eriti Ameerika Ühendriikides).

Amitav Acharya kohaselt tuleb Lääne domineerivuse formuleerimisel julgeolekuteooriates vaadata ka nn valemi teist poolt, ehk kuidas julgeolekuteooriad (ning üldiselt rahvusvaheliste suhete distsipliin), mis on juba oma olemuselt Lääne domineerivuse produkt, on ka legitimeerinud viimase dominantset positsiooni. Lääne

domineerimise ja tegevuste ning julgeolekuteooriate vaheline suhe on seega interaktiivne – üks mõjutab teist ning teine aitab esimest (Acharya, 2007).

Kuna teooriatesse on kas otseselt või kaudselt sisse kodeeritud eurotsentrism ning Lääne dominantse positsiooni legitimeerimine ja õigustamine, siis räägitakse akadeemilisel tasandil Kolmandast maailmast eelkõige järgnevatel kaalutlustel:

- Sõja- ja konkurentsi stsenaariumi loomine suurvõimudele
- Nende riikide uurimine, mis eitavad suurvõimude autoriteeti ja läänelikke väärtusi

Pärast koloniaalse perioodi lõppemist seisnes Kolmanda maailma või arenguriikide subjektsus rahvusvaheliste suhete distsipliinis esmalt konkurentsi tasandis suurvõimude vahel ning vastavate stsenaariumite välja töötamises antud regioonides. Teine kaalutus seisneb nende riikide, mis eitavad loogilist suurvõimude autoriteeti ja läänelikke väärtusi, uurimises ja tundma õppimises ning selle raames püütakse välja tuua põhjundusi, miks need riigid siis „irratsionaalselt“ käituvad.

Sellest tulenevalt ei ole teoreetilisel tasandil keskendutud Kolmanda maailma arengutele laiemas ajaloolises kontekstis (koos koloniseerimise mõjudega) (Anand, 2007: 28).

Rahvusvaheliste suhete teoreetikud kirjutavad akadeemilisel tasandil Kolmandast maailmast Lääne kasutegurit silmas pidades. Lääne ning selle julgeolekualased probleemid domineerivad rahvusvaheliste suhete kirjanduses.

2. POSTKOLONIAALNE LÄHENEMINE

Tänapäeva rahvusvahelisi ja julgeolekualaseid suhteid võib iseloomustada vastuolus, mis seisneb vanade julgeoleku loogikate ja uute julgeolekualaste probleemide vahel. Rahvusvaheliste suhete teooriad on ennekõike analüüsinud suurvõimude suhteid rahvusvahelises süsteemis, mille tegutsejateks (*actor*) on tugevamad ja nõrgemad suveräänsed riigid. Rahvusvaheliste suhete ajalugu kujutletakse suurvõimude vahelise võitlusena ning võimekate riikide tõusu ja langusena. Suurriikide poolt tõstatatud küsimused sõja ja rahu kohta on julgeoleku käsitluste ja praktika alustalaks.

Konventsionaalsetest julgeoleku ja rahvusvaheliste suhete käsitlustest tulenevad põhiargumendid moodustavad pigem nõrgatasemelise aluse mõistmaks tänapäeva julgeolekulist ja rahvusvahelist keskkonda. Antud sobimatuse peamiseks põhjuseks on teooriate tuumik, mis lähtub Euroopa kogemustest ja kontekstist (Barkawi & Laffey, 2006: 330).

Rahvusvaheliste teooriate eurotsentrism on omandanud erinevaid vorme teoreetilistes perspektiivides, mis antud akadeemilise distsipliini moodustavad. Realistide jaoks on rahvusvahelise poliitika üldteooria tuginev suurvõimudele. Uusajal asuvad sellised võimud ennekõike Euroopas ja Läänes (USA). Realismile vastanduv liberalism püüab seevastu korrastada konflikti ning leevendada seda läbi kohaliku, rahvusvaheliste institutsioonide ja normide tasandi. Rahvusvahelised organisatsioonid nagu ÜRO, tuumarelvade piirangu „režiim“ ning teised rahvusülesed institutsioonid on suuresti Lääne võimude sisese diplomaatia tulemus. Samuti on liberalismi poolt viljeletav liberaalne demokraatia ja eetilised printsiibid eeskätt tuletatud Euroopa ajaloolistest kogemustest ja intellektuaalsetest trajektooridest, mis on suuresti seotud just valgustusajastuga (Barkawi & Laffey, 2006: 331).

Hiljutised katsed liikumaks edasi realismi-liberalismi debatist, nagu kriitilised julgeoleku käsitlused, on samuti moodustanud oma kontseptsioonide tuumiku samadest intellektuaalsetest traditsioonidest (Barkawi & Laffey, 2006: 332).

Rahvusvaheliste teooriate eurotsentrism põhjustab erinevaid raskusi analüüsima julgeolekualaseid ja rahvusvahelisi suhteid. Eriti kriitilise tähtsusega on kaks järgnevat

põhjust. Esiteks, on julgeoleku keskmes küsimused Lääne suurriikide sõja ja rahu kohta. Selle tulemusena pakuvad julgeoleku- ja rahvusvaheliste suhete teooriad väheseid kategooriaid mõistmaks „nõrkade ja jõuetute“ ajaloolisi kogemusi, mis moodustavad reaalsuses suurema osa maailma populatsioonist. Antud kogemusi on vaikimisi seatud kategooriatesse, mis on tulenenud suurvõimude poliitikast Läänes. Näiteks rahvuslikke vabastusliikumisi Teise maailmasõja järgsel ajal vaadeldi lähtuvalt Külma sõja „terminitest“. Tänapäeval korratakse sellist kategoorilist viga uue vormi kaudu. Relvastatud vastuseisu Lääne domineerimisele rahvusvahelises süsteemis seostatakse ennekõike sellise kategooriaga nagu „terrorism“. Käesoleva termini kaasaegne kasutus legitimeerib riigi võimu ja delegitimeerib jõu kasutamist mitteriiklike tegutsejate poolt. See eeldab, et terroristlikud aktid on alati mittelegitiimsed ja põhjendamatud. Mõistmaks, miks „nõrgemad“ astuvad vastu ja miks nende vastuseis omandab selliseid vorme ei vii edasi, kui selline tegevus lahterdatakse automaatselt „terrorismi“ sildi alla. Teiseks, eurotsentristlikud julgeoleku- ja rahvusvaheliste suhete teooriad vaatlevad nõrgemaid ja väiksemaid marginaalsete või derivatiivsete elementidena maailmapoliitikas, olenemata sellest, kas selle taga on liberaalsed head kavatsused või nähakse neid potentsiaalsete ohu allikatena. Puuduvad mitmekülgsed ja integraalsed suhted nõrkade ja tugevate vahel (Barkawi & Laffey, 2006: 332). Tugeva analüütilise raamistiku loomiseks tuleks aga arvestada mõlema poolega, kuid käesolevad teooriad pööravad rõhku ennekõike mõjukatele tegutsejatele. Realism on juba oma olemuselt ühekülgne fokuseerides ainult suurvõimudele. Liberaalidel ja osadel kriitilistel lähenemistel on nõrgem pool küll huviorbiidis, kuid eeskätt nähakse seda kui õiguste kandjat ja emantsipatsiooni objekti, mis lähtub läänelikust normatiivsest väärtuste raamistikust (Barkawi & Laffey, 2006: 333). Sellest tulenevalt on Lääs ning selle väärtused ja praktikad esikohal, mis „tsiviliseerumise“ protsess peaksid rakenduma ka nõrgematele osapooltele.

Selleks, et rahvusvaheliste suhete distsipliinil õnnestuks efektiivsemalt hoomata Kolmandat maailma, tuleb välja arendada uus teoreetiline raamistik, mis hõlmaks ajaloo, kultuuri ja identiteediga seotud analüüsi. Võib väita, et postkoloniaalne teooria,

mis asetseb kultuuri-uuringute ja rahvusvaheliste suhete vahel, võiks olla selliseks alternatiivseks lähenemiseks.

Postkoloniaalsed lähenemised arenesid akadeemilisel tasandil välja kahest omavahel seotud kontekstist. Esiteks poliitiline dekolonisatsioon, mis leidis aset 21. sajandi esimesel poolel ning teiseks nii-öelda „intellektuaalne revolutsioon“ 1960. ja 1970. aastate Lääne akadeemias. Strukturalistlikud ja post-strukturalistlikud lähenemised esitasid väljakutse dominantsetele kontseptsioonidele rassi, kultuuri, klassi ja keele kohta ning seega nihutasid piire kaugemale patriarhaalsest Lääne teaduslikest alustest (Rivas, 2005: 61).

Vaadeldes rahvusvaheliste suhete akadeemilist tasandit, hakkas postkoloniaalsuse idee levima eeskätt pärast II maailmasõda, mille eesmärgiks oli laiendada distsipliini fookust kolonialismist kaugemale. Ennekõike on mõjukamateks postkoloniaalse lähenemise viljelejateks endistest koloniaalriikidest pärit akadeemikud.

Antud teoreetilise raamistiku eesmärgiks on ümber hinnata rahvusvahelisi suhteid ning võtta analüüsiobjektiks globaalse Lõuna kultuurid ja identiteedid. Seda tehakse läbi peavoolu rahvusvaheliste suhete teooriate olemuse paljastamise, mis on liialt keskendunud riikidele, sõjaväele ja võimude tasakaalule. Seega on postkolonialismi keskmes koloniseeritute või alluvate perspektiivid ning püüd õõnestada senini kehtvat suurvõimude mõju oma endiste kolooniate üle (Abrahamsen, 2007). Oluline ei ole niivõrd osutamine fikseeritud ajalistele ja geograafilistele perioodidele ja ruumidele, vaid tähelepanu suunamine jätkuvustele, voolavusele ja omavahelisele seotusele nii majanduslikul, poliitilisel kui ka kultuurilisel tasandil (Abrahamsen, 2007: 114). See seletab, miks „post“ postkoloniaalses teoorias ei viita mitte ajaloolisele perioodile, mil toimus kolooniate eraldumine, vaid ennekõike kolonialismi pärandile tänases maailmapoliitikas (Beier, 2004: 100).

Postkoloniaalse teooria kasvavat mõjuvõimu rahvusvaheliste suhete teooriates saab seletada läbi selle epistemoloogilise ja ontoloogilise rolli, mis pakub puuduvat ühenduslüli rahvusvaheliste suhete, ajaloo ja kultuuri-uuringute vahele. Postkoloniaalse

lähenemise suurimaks teeneks on selle võime „politiseerida kultuure ja kulturiseerida poliitikat“ (Anand, 2007: XV).

Chandra (2010) alusel võib välja tuua 3 põhilist postkoloniaalset lähenemist:

1. Teooriate eurotsentristliku olemuse kriitika
2. Etnograafilised ja ajaloolised arusaamad poliitikast kindlates kontekstides
3. Põhiliste kontseptsioonide, nagu riik, demokraatia, rahvuslus ja sõda ümberhindamine mitteläänelike kogemusi arvestades

Eelnevalt on välja toodud, et antud magistritöös on analüütiliseks raamistikuks võetud eelkõige esimene lähenemine, kuid on kasutatud ka teiste lähenemiste põhilisi argumente ja kontseptsioone.

Teooriate eurotsentristlikkuse kriitika seisnebki peavoolu teooriate analüüsimises ning põhiliste kitsaskohtade väljatoomises, mis ei ole oma olemuselt juhuslikud, vaid lähtuvad läänelikest arusaamadest poliitika ja ühiskonna kohta. Järgnevad magistritöö osad keskenduvad antud lähenemisele põhjalikumalt.

Teise postkoloniaalse lähenemise eesmärgiks on pakkuda peavoolu teooriatele alternatiive, mille keskmes on empiirilised arusaamad poliitikast postkoloniaalses keskkonnas. Oluline on siinkohal, et põhirõhk on alt-üles lähenemistel, mille raames on uuringutes kasutatud etnograafia ja/või ajaloo tuginevaid meetodeid. Antud analüütilises raamistikus on võimalik kasutada ka muidu konteksti suhtes tundlikke olevaid statistilisi uuringuid. Poliititeaduste „teaduslikkus“ tuleks käesoleva lähenemise puhul samuti ümber mõtestada, eriti mis puudutab selle neo-positivistlikke piiranguid. Antud lähenemist illustreerivad kõige paremini uuringud Kolmandate riikide demokraatia kogemuste ja praktikate kohta, ning miks postkoloniaalsetes kontekstides inimesed osalevad relvastatud konfliktides ja muudes riskantsetes kollektiivsetes tegevustes (Chandra, 2010: 17).

Kolmas postkoloniaalne lähenemine, mis täiendab eelnevate kahte, püüab ümber mõtestada põhilisi läänelikust kontekstist tulenevaid kontseptsioone. Näiteks „kodusõja“ definitsioon peidab eneses eeldust, et ainult suurvõimud saavad vallutada oma perifeeriaid ning rajada teatud territooriumile legitiimse vägivalla monopoli

(Chandra, 2010: 17). Keskseteks analüütilisteks kontseptsioonideks on ka „demokraatia“ ning selle universaalsuse problemaatilisus, „võim“, „riik“ jne.

2.1.Postkoloniaalne lähenemine Lääne kontekstis

Postkoloniaalne lähenemine ei hõlma ainult endiste koloniseeritud riikide konteksti. Esiteks, koloniaalsuhted olid kahe osapoole vahel ning sellest tulenevalt saab postkoloniaalset lähenemist rakendada ka „keskuse“, „Isanda“, koloniseerija jne analüüsimisel. Postkoloniaalse lähenemise üheks suurimaks teeneks ongi võime näidata kolonialismi mõju mitte ainult koloniseeritud ühiskondadele, vaid ka imperiaalsele keskusele. Koloniaalsed suhted on vastastikusel sõltuvuses. Näiteks rahvusriikide rajamine Euroopas oli tihedas seoses impeeriumite rajamisega, kuna mõlemaid vaadeldakse nüüd ühe protsessina (Morozov 2011: 5).

Morozov (2011) on rakendanud postkoloniaalset lähenemist Venemaa ja Eesti kontekstis, kus ta tõestab, et Isanda ja Orja identiteete ei saa eelnevalt ette teada. Kolonialismi uurivad teadlased tihti eeldavad, et nii koloniaalsest keskust kui ka selle alluvuses olevat perifeeriat saab identifitseerida kultuurilistel ning isegi geograafilistel alustel. Teisisõnu, imperiaalset keskust seotakse enamasti euroopalikkusega, samal ajal kui perifeeria asetatakse alati mitte-Läände. Morozov (2011) toobki välja, et Venemaa ja Eesti näited illustreerivad vastupidist, kus mõlemad asusid tol perioodil Euroopast „väljaspool“, kuid kus eksisteerisid samamoodi koloniaalsed suhted ja võimuasetused.

Morozovi (2011) Venemaa ja Eesti näidetest saab tuletada teise postkoloniaalse lähenemise võimaliku analüüsitasandi. Nimelt ei pea antud lähenemise puhul keskenduma ainult klassikalisele koloniaalsuhtele, ehk koloniseerivatele Euroopa riikidele ning koloniseeritutele Aafrika, Lääne-Ameerika, Aasia jne regioonidele. Postkoloniaalne lähenemine sisaldab endas laiemalt võimuga seotud suhete ilminguid, Lääne tänapäevast domineerimist nii poliitilisel kui ka teaduslikul tasandil, kontrastse „Teise“ loomist jne. Sellest tulenevalt saab antud lähenemist kasutada laiemalt, mida illustreerib ka käesolev magistritöö võttes koloniaalse diskursuse analüüsimisel näiteks

Iraani, mida ei ole klassikalisest kolonialismi definitsioonist lähtuvalt paigutatud koloniseeritud riikide alla. Samas tuleb Iraani kui „Teise“ diskursuste puhul hästi esile, akadeemilise tasandi eurotsentristlikud eeldused ja väärtused, klassikalised võimusuhted Isanda ja Orja vahel ning selle legitimeerimine.

2.2.Postkoloniaalse lähenemise kriitika rahvusvaheliste suhete teooriatele

Postkoloniaalse lähenemise kriitikat peavoolu rahvusvaheliste suhete teooriatele (realism ja liberalism/ neo-realism ja neo-liberalism) ühendab kriitika ajaloo kirjeldamisele, kultuurile ja identiteedile ning sõja temaatikale antud teooriate kontekstis. Sellest tulenevalt on alljärgnevalt võetud eelnevad punktid ühtse kriitikana, mis rakenduvad nii realistlikule kui ka liberaalsele teooriale.

Ajaloo kirjeldamine

Ajaloo kirjeldamisel võib postkoloniaalse lähenemise peamise kriitikana välja tuua vähese huvi ajaloolistele arengutele, või kui teoreetilisel tasandil on kirjeldatud ajalugu, siis see lähtub eurotsentristlikest eeldustest ja väärtustest, mis jaguneb omakorda kaheks mõõtmeks.

Suurem osa rahvusvaheliste suhete teooriatest ei pööra piisavalt rõhku ajaloole. Seda käsitletakse ebaolulisena, kuna rahvusvahelist korda kujutatakse nii-öelda ajalooülese anarhiana. Näiteks Kenneth Waltzi kohaselt on rahvusvahelise poliitika anarhiline olemus iseloomulik tervele aastatuhandele. Millenniumi jooksul on eksisteerinud küll erinevaid rahvusvahelisi süsteeme, eristudes teineteisest selle poolest, kas peamisteks poliitilisteks üksusteks olid linnriigid, impeeriumid või rahvused, kuid erinevad rahvusvahelised poliitilised süsteemid, nagu majandus ja turg, on oma olemuselt individualistlikud, spontaanselt loodud ning ettekavatsematud. Seega ei väljendu ajaloo ebakohasus mitte ainult selles, et rahvusvaheline kord on vähe muutunud, vaid ka selles, et on väga raske konstrueerida mõistetav arvestus ajalooliste muutuste kohta rahvusvahelisel areenil (Seth, 2011: 169).

Kui teooriatesse on kaasatud ka ajalooline kontekst, siis postkoloniaalse käsitluse järgi tuginetakse modernse rahvusvahelise süsteemi kirjeldamisel rahvusvahelisele ühiskonnale, mis arenes Läänes ning sellest väljapoole. Samas tuleb leida ka seoseid, kuidas rahvusvahelist tasandit kujundasid Euroopa ja selle kolooniate omavahelised vastastikused mõjud (Seth, 2011: 174).

Peavoolu teooriad tuginevad sellistele ajaloolistele alustele, mis on kujundatud Euroopa modernse ajaloo müüdist. Antud müüt asetab Euroopa modernsuse keskmesse ning transformeerib Euroopa imperiaalse laienemise valgustuse ja progressi alla. Rahvusvaheliste suhete teooriad loevad modernse rahvusvahelise poliitika algusajaks Vestfaali lepingu 1648ndal aastal, mille tulemusena leidis aset modernsete rahvusriikide teke Euroopas.

Selline eurotsentristlik lähenemine kujutab lineaarset progressi modernsuse suunas, mille kohaselt vabadust, demokraatlikke väärtusi ja majanduslikku arengut levitati üle maailma läbi võimu, teadmiste ja Euroopa riikide agentide kaudu (Tickner, 2011: 611). Pärast koloniaalimpeeriumite kokku varisemist 20ndal sajandil muutus Euroopa territoriaalriikide süsteem universaalseks (Tickner, 2011: 612).

Nii Vestfaali narratiivist kui ka kaasaegsest distsipliinist puuduvad imperialismi ja rassi temaatikad; subjektid, mis olid tähtsal kohal rahvusvaheliste suhete teadlastele 20. sajandi alguses. Distsipliin, mis väidab end olevat rahvusvahelise olemusega, relevantne kõikidele rahvastele ja riikidele, loeb enda päritoluks aja, mil imperialism oli oma kõrgajastul. Samal ajal pakuvad kaasaegsed teooriad vähe informatsiooni 400 aastase Euroopa kolonisatsiooni või dekolonisatsiooni etappide kohta, mis oli siiski üks tähtsamaid 20nda sajandi ajaloolisi protsesse (Tickner, 2011: 613).

Seega kujutatakse Euroopat tehnoloogilise edumaa ja majanduslikult arenenud piirkonnana, mis edendas rahvusvahelise kooseksisteerimise probleeme läbi riigi suveräänsuse institutsionaliseerimise. Samuti on Euroopast pärit valgustusperiood ning universaalsed eetilised ja poliitilised mõttealused.

Antud ajaloo kirjeldamist on kritiseeritud mitmete distsipliinide, nagu ajaloolise sotsioloogia ja poliitökonoomia, poolt. Eesmärgiks on olnud eitada või õõnestada

Euroopa korrelatsiooni progressiivse modernsusega. Nii postkoloniaalsed käsitlused kui ka teised, näiteks Hobson, on üritanud dekonstrueerida „Euroopa mudeli“ müütilist subjekti ajaloo vaidlustades ajalooliselt õigustatud Euroopa üleolekut (Sabaratnam, 2011: 789).

See on dekoloniseeriva projekti jaoks oluline, kuna varjatud ajalugu erandlikkusest ja valgustusest aitab tihti kaasa tänapäeva erinevate kontrolli ja autoriteedi vormide legitimeerimisele. Liikudes kaugemale „võitja-kaotaja“ lähenemisest maailma ajaloos, on võimalik avada dialoogil põhinev mõtlemise mudel, mis edendab hübriidse ja omavahel seotuid suhteid tsivilisatsioonide vahel.

Antud lähenemisest tuleneb teine eurotsentrismile toetuv tendents ajaloo kujutamisel. Selleks on kriitika kindlate Euroopa subjektide vastu, mis on immanentsed ja naturaliseeritud ajaloo kirjutamisel. Argument seisneb selles, et ajaloolised arusaamad muutusest ja arengust põhinevad kategooriatel ja suundadel, mida nähti olulistena Euroopa modernsuse tekkel, ning seega välistavad mineviku, oleviku ja tuleviku teised paljusused, mis toimusid ja toimuvad mujal piirkondades ning mis olid modernsusega tingimata seotud (Sabaratnam, 2011: 789).

Peamine kriitika seisneb selles, et Euroopa on peamine subjekt, millele viidatakse ajaloo kirjutamisel ja tõlgendamisel. Selle asemel tuleks mõelda, et ajaloos on eksisteerinud/eksisteerivad mitmed modernsused, mis on omavahel ajalooliselt seotud. Selline lähenemisviis välistaks sotsiaalsete suhete mõistmise ainult läbi Euroopa ajaloolise kogemuse prisma. Samuti aitaks uudne lähenemisviis arvestada ka muude ajalooliste etappide ning arengutega, mis Lääne kontekstis ei ole relevantssed, kuid mitte-Lääne riikides kriitilise tähtsusega ning mis aitaksid sellest tulenevalt paremini mõista rahvusvaheliste suhete tasandit.

Tabel 1. Postkoloniaalse lähenemise kriitika peavoolu teooriate ajaloo kirjeldamisele (autori enda koostatud)

Ajaloo kujutamine peavoolu RVS-i teooriates	
Ajaloolistele protsessidele (ennekõike koloniaalsele ja imperialistlikule kontekstile) ei pöörata rõhku	„Euroopa modernsuse keskmes“ müüt

	Modernne rahvusvaheline poliitika kujunes välja Vestfaali süsteemiga 1648. aastal
	Puuduvad imperialismi ja rassialased temaatikad
	Välistab teiste ajalooliste arengute ja protsesside olulisuse ja ratsionaalsuse
	Välistab teiste ajalooliste arengute ja protsesside olulisuse ja ratsionaalsuse Legitimeerib Lääne kontrolli ja autoriteedi vorme

Kultuur ja identiteet

Peavoolu teooriate ühendatud kriitikana võib välja tuua ka kultuuriga seotud küsimused. Lähtuvalt postkoloniaalsest käsitlest ei ole (neo-) realism ja (neo-) liberalism võtnud oma huvikeskmesse kultuurilist konteksti. Eelkõige on siinkohal kritiseeritud realistlikku teooriat ning selle lähtumist kontseptsioonidest, mis ei võimalda juba oma olemuselt hõlmata kultuuriga seonduvat konteksti. Kuna riigid lihtsalt eksisteerivad ning on oma loomult ja anarhisest keskkonnast tulenevalt omakasupüüdlikud, siis riikidevahelisi suhteid ei nähta kultuuri poolt mõjutatuna. Sellest tulenevalt võib öelda, et kultuur kuulub teiste distsipliinide ning mitte rahvusvaheliste suhete teooriate huviorbiiti (Seth, 2011: 175).

Samas võib ka liberalismi puhul välja tuua, et kultuuri ja identiteediga seotud küsimused on jäänud pigem tagaplaanile. Ennekõike on selle põhjuseks liberalistliku teooria poolt viljeletav „universaalsuse“ printsiip, mis tingib mitte-Läanelike kultuuride negatiivse varjundiga käsitlemise.

Kultuuri ja identiteedi välja jätmine või nende väärsti mõistmine on enesega kaasa toonud rahvusvaheliste suhete peavoolu teooriate dehumaniseerimise. Näiteks lähtutakse sõdade analüüsimisel eelkõige strateegilisest kaalutlustest, mitte tagajärgedest inimkonnale (Anand, 2007: 28).

Kultuuriline esindatus on samas väga tähtsal kohal Lääne koloniaalsetes ja neokoloniaalsetes diskursustes, mille käigus konstrueeritakse „Teine“. „Teist“ kujutatakse tihti kui kultuuriliselt vastanduvat subjekti, mis ei ühti läänelike eelduste ja väärtustega ning on seetõttu alamal positsioonil („Teise“ konstrueerimisest pikemalt 3. peatükis).

Sõdade temaatika

Postkoloniaalse lähenemise raames saab osutada kahele põhilisele kriitikale, mida omistatakse peavoolu julgeolekuteooriatele sõja fenomeni analüüsimisel. Esiteks, sõdadest kirjutades analüüsitakse ennekõike suurvõimude vahelisi stsenaariume, mille käigus jäetakse välja koloniaalne kontekst. Teine eurotsentristlik kriitikanool on tihedalt seotud eelnevaga, kus fookuse suunamine ainult teatud tüüpi sõdadele toob enesega kaasa „sõja“ olemuse ebaadekvaatse kirjeldamise. Barkawi (2013) on lausa väitnud, et rahvusvaheliste suhete teooriad ei uurigi sõda kui sellist, vaid pigem strateegiat ja julgeolekut (Barkawi, 2013: 88).

Peavoolu teooriad, eeskätt julgeolekualased, on oma sihiks võtnud ennekõike suurvõimude vahelised suhted, hegemoonid ning suured tegutsejad globaalsel poliitökonoomia tasandil – teisisõnu Lääne.

Samas on „sõja“ defineerimisel lähtutud sellistest kontseptsioonidest, mis on oma olemuselt piiritletud. Olles peamiselt hõivatud kahe maailmasõjaga, on julgeolekuteooriad pööranud vähest tähelepanu laastavatele sõdadele, mis leidsid aset enne 1880-1914 aastat, ehk koloniaalsed vallutussõjad Aafrikas (Jones, 2004: 3).

Piisavat tähelepanu ei ole pööratud Euroopa kolooniate omapoolsele rollile kahes maailmasõjas vaatamata sellele, et Euroopa võimud kasutasid oma kolooniate rahalisi, materiaalseid ja inimressursse. Kui välja arvata Vietnami sõda, siis ei ole tõsiselt

keskendunud antikoloniaalsetele sõdadele iseseisvuse saavutamiseks ning Euroopa brutaalsetele pingutustele antud iseseisvusvõitlusi maha suruda.

Peale teatavate erandite (Klare, 2012; Kolko, 1988; Chomsky & Herman, 1979; Mamdani, 1972), on pööratud vähest tähelepanu vastupanu süsteemsetele strateegiatele Külma sõja jooksul Kolmandas maailmas. Lõpuks, pöörates olulist tähelepanu Balkani sõdadele 1990ndtel, ei ole siiski välja töötatud järjepidevaid analüüse suurematest sõdadest Rwandas, Somaalias, Sudaanis, Tšaadis, Kongos, Libeerias ja Sierra Leones (Jones, 2004: 3).

Seetõttu võib väita, et rahvusvaheliste suhete distsipliini kujunemisest saati ollakse huvitatud sõdadest, mis leiavad aset Euroopa võimude vahel ning sellist kitsast huviringi on järgnevatel aastakümnetel tahtmatult reprodutseeritud.

Sõdade temaatika eurotsentristliku problemaatilisuse teine tasand seisneb sõja teoretiseerimises. Peavoolu teooriad ei käsitle sõda kui sotsiaalsete protsesside ja suhete kogumit, vaid lähtuvad rahvusvaheliste suhete distsipliinis kehtestatud kontseptsioonidest, nagu strateegia ja julgeolek (Barkawi, 2013: 88). Läbi antud lähenemise saab Lääs paremini kaitsta oma rahvusriikidepõhist maailmakäsitlust, kuna ainult võimekad üksused omavad julgeolekualaseid poliitikaid ja strateegiaid (Barkawi, 2013: 87).

Peavoolu teooriate lähenemisel sõja fenomenile saab tõmmata ka otseseid paralleele ajaloolise „Euroopa modernsuse“ müüdiga, kus modernseid relvastatud vägesid nähakse rahvusluse, ratsionaalsuse ja kõrgtehnoloogia esindajatena, kust välistatakse eelmodernsed mitte-Lääne „sõdalased“ (Barkawi, 2013: 88).

Postkoloniaalses lähenemises defineeritakse „sõda“ kui kosmopoliitset institutsiooni, mille ajalugu ulatub kaugemale modernsusest ja rahvusriikidest ning mis ei võta oma aluseks geograafilisi üksusi, olgu nendeks siis „Lääs“ või territoriaalriigid. Antud lähenemine võimaldab minna rohkem süvitsi analüüsima inimpotentsiaali olemust ja rolli vägivaldsete konfliktide tekkel (Barkawi, 2013: 88).

Võttes kokku ajaloo, kultuuri ning sõdade kujunemise peavoolu teooriates, võib postkoloniaalse lähenemise kriitika puhul eristada kaht komponenti ja tendentsi –

välistamine *versus* eurotsentristlike väärtuste ja eelduste peegeldamine. Antud kriitikad on omavahel seotud, kuna näiteks teatavate ajalooliste ja kultuuriliste elementide välistamine teoreetiliselt pinnalt tõestab kaudsemat eurotsentrismi, mille käigus teatud kontseptsioonidele ja protsessidele omistatakse suurem väärtus kui teistele. Kui peavoolu teooriates on analüüsitud ajaloolisi, kultuurilisi või sõjaga seotud temaatikaid, siis on need konkreetsel kujul juhindunud eurotsentristlikest arusaamadest. Eelkõige vaadeldakse antud kontseptsioone läbi Euroopa arengute ja kesksete põhitõdede ning see aitab omakorda kindlustada ja legitimeerida Lääne autoriteeti ja kontrolli.

2.2.1. Postkoloniaalse lähenemise kriitika realismi aadressil

Postkoloniaalse lähenemise peamine kriitika realismi ja neorealismi eurotsentristlikkusele seisneb viimaste kesksetes kontseptsioonides ja eeldustes. Nii realism kui ka selle edasiarendus ehk neorealism keskenduvad anarhiale, ratsionaalsele ja omakasupüüdlikule riigile ning suurriikide vahel toimuvasse.

Klassikalise realismi paradigma seisneb riikide kui unitaarsete tegutsejate käsitluses, mille peamiseks motivatsiooniks on oma julgeoleku kindlustamine välise ohtude eest. Suurem osa konflikte, mis on pärast II maailmasõda aset leidnud, on aga olnud kas riigisisese või selle ligilähedase loomuga. Enamus konflikte alates 1945. aastast on toimunud Kolmandas maailmas, kus efektiivse riigi ülesehitamise protsess ei ole kaugeltki lõplik.

Sellest tulenevalt on suurem osa konfliktidest seotud riigi ülesehitamise protsessiga ning selle täiendkülje ehk riigi lagundamisega, mistõttu ei saa neid seletada üksnes realismist/ neo-realismist tulenevate kontseptsioonidega (Ayoob, 2008: 122).

Antud kontekstis on üllatav, et paljud realistliku või neorealistliku paradigma koolkonna kaitsjad ignoreerivad julgeolekulist olukorda Kolmandas maailmas, millega enamus rahvusvahelise süsteemi liikmeid on seotud ning kuhu enamus konflikte on koondunud.

Näiteks Stephen Walt'i definitsiooni kohaselt tähendavad julgeolekualased uuringud ning sellest tulenevalt julgeolek „sõjalise jõu ohu, kasutamise ja kontrollimise“ uurimust ning eriti „kindlaid poliitikaid, mida riigid vastu võtavad eesmärgiga valmistuda, ennetada või pidama sõda“ (Ayoob, 2008: 124).

Järelikult lähtub realistlik käsitlus julgeoleku kontseptsiooni defineerimisel ennekõike välistest või väljapoole suunatud tingimustest, mis kehtivad tavapärase analüüsiüksuse osas - riigis. Tuleb välja tuua, et võrreldes teiste distsipliinidega on just julgeolekuteooriatesse enim juurdunud nägemus riigist, kui kõige olulisemast ja peamisest tegutsejast (Ayoob, 2008: 124).

Eelnevast selgub, et riigikesksus realistlikus traditsioonis on tinginud Kolmanda maailma julgeolekulises keskkonnas asetleidvate protsesside välistamise, mis ei ühti realismi analüüsiobjektiga. Sellest tulenevalt ei võimalda antud lähenemine hoomata ja uurida uusi ohte rahvusvahelisel tasandil, mis võivad oma olemuselt olla mitteriikliku või rahvusülese iseloomuga.

Riigikesksus realismis toob kaasa ka keskendumise ainult riikidevahelistele suhetele. Realistlike ja neorealistlike teoreetikute jaoks on riigid peamised identiteetide kehastajad. Lähtutakse eeldusest, mille kohaselt riiklik identiteet on võrreldes teistega ülim. Selle tulemusena paigutatakse riigivälised elemendid, nagu rass, sugu, rahvuslus ja klass, „universaalse“ ehk riikliku identiteedi alla ning poliitilist subjekti iseloomustatakse ainult käesoleva identiteedi karakteristikute abil (Anand, 2007: 73). Identiteedi samastamine riikliku identiteediga tähendab, et riik vaatleb oma poliitilisi subjekte ehk kodanikke kui globaalse konkurentsi ressurssidena ning ei erista erinevaid sisemisi identiteete, mis riigis võivad eksisteerida (Anand, 2007: 74).

Riik on (neo-) realistlikus traditsioonis põhiliseks analüüsiüksuseks, kuid see ei tähenda, et antud üksusi koheldakse võrdsetena. Neorealistliku teooria põhiline tähelepanu on suunatud „võimude tasakaalule“, mille käigus suurvõimude vahelised suhted on väärtuslikumad tegemaks üldisi järeldusi akadeemilisel tasandil. Näiteks kui rassi (või isegi genotsiidi) võib pidada sõja üheks põhjuseks, siis enamasti ei kaasata seda

laiemasse teoreetilisse välja, kuna see ei kõiguta globaalset tasakaalu võimekamate vahel (Anand, 2007: 74).

Nii realism kui ka neo-realism keskenduvad anarhiale ja omakasupüüdlikule ratsionaalsele tegutsejale ehk riigile. Postkoloniaalse teooria kohaselt tähendab antud anarhia aga hierarhiat ning arusaam ratsionaalsusest on eurotsentristlik, mis väljendub ka võimu käsitluses. „Võim“ on justkui kobrasse koondunud (sõjalist, majanduslikku ja poliitilist võimu analüüsitakse omavahel suhestatuna) ning lõplik eesmärk. Sellise realistliku lähenemise järgi saab võimu pidada riikide omandiks, mida saab mõõta läbi võimekuse ja ressursside. Samuti ei pööra realism tähelepanu, millistel viisidel võim on saadud ja toodetud rahvusvahelises julgeoleku keskkonnas (Chowdhry & Nair, 2002: 4).

Neumanni (1998) kohaselt on Kolmanda maailma riikidel raske uskuda „rahvusvahelise süsteemi anarhilisse olemusse“, kuna viimast nähakse suurvõimude poolt kujundatu ja korraldatuna. Samuti on küsitav „rahvusvahelise süsteemi unitaarne olemus“. Anarhiline olemus eeldab, et riigid peavad tuginema oma võimekusele (suveräänsusele) kaitsmaks end teiste riikide agressiivse poliitika ehk olukorra eest, kus keegi ei saa käskida ja keegi ei saa alluda (võimude tasakaal) (Mgonja & Makombe, 2009: 31).

2.2.2. Postkoloniaalse lähenemise kriitika liberalismi aadressil

Postkoloniaalse lähenemise kriitika liberalismile seisneb ennekõike universaalsuse printsiibis. Liberalismi kesksed põhitõed, nagu demokraatia, inimõigused, tolerantne kultuuriline pluralism, mittesekkumise ja enesemääramise põhimõte, on võtnud „universaalsuse“ kehastusvormi. Antud kesksed printsiibid on tulenenud läänelikust mõtlemisest ja praktikatest, mis peaksid automaatselt sobima tervele rahvusvahelisele kogukonnale. Samas võib antud „universaalsuse“ taotlust pidada piiratuks kahel tasandil.

Esiteks, need praktikad ja printsiibid, mis on omased ja sobivad läänelikule kontekstile, ei pruugi seda olla Kolmanda maailma riikides. Silt „Kolmanda maailma riigid“ on

kantud kolonialistlikust loogikast ning sellest tulenevalt postkolonialistlikus teoorias pigem kriitiliselt vaadeldav.

Teiseks, eelnevalt väljatoodud põhimõtted on siiski mõeldud ainult kindlatele ühiskonnavormidele, kus inividid on väidetavalt omandanud täieliku ratsionaalsuse. Teisisõnu, ainult tsiviliseeritud Läänel on õigus nõuda antud põhitõdesid (Hall & Hobson, 2010: 214).

Liberaalse teooria eesmärgiks on olnud „puhastada“ oma kontinendile omaseid protseduure ja norme. Rawsilik liberalism on välja töötanud „algupärase positsiooni“ ja „looritatud ignorantsuse“ kontseptsioonid demonstreerimaks, et ratsionaalsed inividid valiksid sellised protseduurilised reeglid, mis ei lähtu rassilistest ega jõukusega seotud alustest. Samas ei saa eksisteerida neutraalseid protseduurilisi eeldusi – kõik eeldused, mis seonduvad näiteks inimeseks olemise ja ratsionaalsusega on ajalooliselt ja kultuuriliselt produtseeritud ning sellest tulenevalt iseloomustab neid „eraldiseisvus“ mitte universaalsus (Seth, 2011: 176).

Postkoloniaalse lähenemise suurimaks kriitikaks rahvusvaheliste suhete klassikalistele teooriatele on nende „universaalsuse“ taotlused, mille kõige paremaks illustratsiooniks on rahvusvaheline õigus. Liberaalse teooria järgi on rahvusvaheline õigus „puhas“ igasugustest kultuurilistest eripäradest ning kõigile kättesaadav neutraalne allikas. Postkolonialismi järgi on rahvusvaheline õigus sajandite jooksul arendanud tehnoloogiaid, doktriine ja distsipliine, mis on laenatud laiematest kolonialismi õigustuse meetmetest lahendamaks väljaspool Läänt olevate rahvaste valitsemisega seonduvaid probleeme. Selline pärand mõjutab siiani rahvusvahelise õiguse toimimist. „Laialdane“, „üldine“ või „globaalne“ ei tähenda sama, mis „universaalne“. Sõna „praktika“ või „norm“ ei ütle meile mitte midagi selle kohta, mis tingimustes need eelnevad terminid loodi ning millistel konkreetsematel eesmärkidel. „Universaalsus“ ei eelda ainult kõikjal viibimist, vaid ka teatud sorti ajaloo- ja kultuuriüleseid volitusi. Ei saa lähtuda argumendist, mille kohaselt normide ja protseduuride omaksvõtt mitte-Lääne riikide poolt viitab nende universaalsusele, mis puhastab need normid läänelikest algupärasustest (Seth, 2011: 177).

Antud liberalismist poolt viljeldavaid keskseid printsiipe ei saa kohaldada mittelääne poliitikates/ühiskondades, kuna need on moodustatud nii-öelda ebaratsionaalsetest indiviididest ja institutsioonidest.

See tähendab esiteks, et eurotsentristliku liberalismist järgi antud ühiskonnad varem või hiljem langevad oma barbaarsuse tõttu stagnatsiooni ning teiseks, suveräänsuse ja rahvusliku enesemääramisõiguse printsiibid saavad legitiimselt rakenduda ainult tsiviliseeritud riikides, kuna mitteläänelikke poliitikaid vaadeldakse ebaratsionaalsete ja sellest tulenevalt tsiviliseerimatutena (Hall & Hobson, 2010: 214).

Suveräänsuse eitamine Kolmanda maailma riikidele ei ole mitteliberaalne dimensioon, vaid see on täielikult kooskõlas liberalismist teooria eurotsentristliku olemusega, kuna ainult läbi Lääne imperiaalse interventsiooni (või „tsiviliseeriva missiooni“) saab ebaratsionaalne Ida/Kolmas maailm/arengumaad päästetud või jalule seatud läbi Lääne institutsioonide importimise. Lõplikuks tagajärjeks oleks Lääne universaliseerimine globaalsesse „ühetaolisuse impeeriumisse“ tänu mitte-Lääne maailma ühiskondade ja poliitika transformeerimise tsiviliseeritud olemusteks, mis panustavad kõikide inimeste heaolusse.

Sellist tendentsi viljeleb klassikalise liberalismist „sotsiaalse kasuteguri“ argument, mille kohaselt tuleb territooriume, mille maad ei ole inimesed suutnud produktiivselt kasutada, kuulutada *terra nullius*’teks (Hall & Hobson, 2010: 215). Postkoloniaalse teooria kriitika liberalismist aadressil seisneb eelkõige seose tekitamises klassikalise liberalismist eurotsentrismi ja impeeriumi vahele.

Kaasaegne liberaalne teooria usub erinevatesse kollektiivsetesse tegudesse, piiridesse ja võimalustesse (Sterling-Folker, 2006 *via* Mgonja & Makombe, 2009: 32). Liberalism eeldab, et koostöö võimalikkus suureneb aja jooksul tänu industrialiseerimise ja moderniseerumisele. Näiteks väidab Fukuyama (1992), et Külma sõja lõpp, Nõukogude Liidu lagunemine ja kiire globaliseerumise intensiivistumine kinnitavad, et liberaalne kapitalism on vaieldamatult parim mudel poliitilise ja majandusliku arengu puhul. Autor tutvustas „seestpoolt väljapoole“ (*inside-out*) lähenemise ideed, mille kohaselt saab riigi välispoliitilist käitumist seletada läbi selle sisemise korralduse. Kuigi osad Fukuyama

argumendid on akadeemilisel tasandil omanud märkimisväärset rolli, siis ei saa nõustuda eeldusega, et liberaaldemokraatlikud Lääne riigid kujutavad ideaali, mida ülejäänud riigid peavad imiteerima. Fukuyama väide, et rahvuslikud ja kultuurilised erinevused ei kujuta enesest piirangut liberaaldemokraatiale ja kapitalismile, ignoreerib fakti, et maailm kui süsteem koosneb „erinevatest“ osadest, milledele tuleb erinevalt läheneda. Idee, et „maailmas on liberaaldemokraatiad“, keda ei ajenda sõda, kuna kõik rahvused tunnistavad vastastikku teineteise legitiimsust (Burchill *et al.*, 2005 *via* Mgonja & Makombe, 2009: 32) ei pea paika tänapäeva ebavõrdse maailmasüsteemi puhul, kus Ameerika Ühendriikide ja Lääne domineerimine seab ohtu teiste riikide õiguse (Mgonja & Makombe, 2009: 32).

Liberaalse teooria rahvusvahelise õiguse temaatikast tulenevad ka inimõigustega seotud küsimused, kus uuritakse inimõiguste mõju, rahvusüleseid sotsiaalseid liikumisi, inimõiguste (riiklikke) rikkujaid ning nende rikkumiste mõju suveräänsuse nõuetele.

Samas ei suuda liberaalne lähenemine, mis viljeleb samuti tsiviil- ja poliitiliste õiguste rikkumise kriitikat põhjendada, miks osades riikides pikaajased rahvusvahelised inimõiguste kampaaniad ei ole suutnud edu saavutada (Nair, 2004: 255).

Liberaalse diskursuse hegemooniline positsioon inimõiguste vallas tõstatab ka teisi asjakohaseid küsimusi. Millised on peamised piirangud ja vastuolud antud diskursuses? On selge, et vaatamata väidetele globaalse kodanikuühiskonna tekke ja rahvusüleste inimõiguste režiimide kujunemise kohta, saavad mõjukad riigid antud liberaalsest diskursusest kasu lõigata ning seda vastavalt kohandada. Hegemoonilised majanduslikud ja poliitilised huvid ja eesmärgid raskendavad ning ohustavad rahvusüleste liikumiste pingutusi saamaks tähelepanu inimõiguste rikkumisele postkoloniaalsete riikide kontekstis. Rahvusvaheliste inimõiguste normide ja rahvusüleste liikumiste printsiipide ning tegelike inimõiguste seisukorra vahel olev tühimik näitab, et on vaja luua alternatiivne lähenemine inimõiguste diskursuse vallas (Nair, 2004: 256).

Kokkuvõtvalt võib välja tuua, et (neo-) liberalismi kohaselt on riigi huviks luua koostööalaseid kokkuleppeid ning rahvusvahelisi institutsioone või režiime, mis

süsteemiseerivad riikidevahelisi suhteid ja muudavad neid rohkem ette ennustatavateks. Majanduslikult seotud maailmas koos mitmete tegutsejatega, kaasaarvatud mitteriiklikud, on riigid siiski julgeoleku ja võimu analüüsi keskmes. Kuigi koostöö riikide vahel on (neo-) liberaalide jaoks ülimalt eesmärgiks, tagab see siiski pikemas perspektiivis võimu, jõukust ja stabiilsust rahvusvahelistes suhetes.

Seega nii neoliberaalid kui ka –realistid lähtuvad eeldusest, et võim ja jõukus on ühendatud rahvusvahelistes suhetes läbi iseseisvate agentide tegevuse, millest olulisemateks on riigid, mis on omakorda asetatud ülemaailmsesse hierarhiasse (Chowdhry & Nair, 2002: 5).

Järgnev tabel illustreerib lühidalt postkoloniaalse teooria kriitikat peavoolu teooriatele (realism ja liberalism). Siinkohal tuleb rõhutada, et mitmed tabelis väljatoodud punktid kohalduvad ka mõlema vastandi puhul (näiteks riigikesksus liberalismis).

Tabel 2. Postkoloniaalse lähenemise kriitika realismile ja liberalismile (autori enda koostatud)

Postkoloniaalse lähenemise kriitika	
Realism	Liberalism
Riik kui ainus „ratsionaalne“ unitaarne tegutseja	Kesksed printsiibid (demokraatia, pluralism, inimõigused jne) „universaalsed“
Kultuuriline dimensioon kõrvale jäetud	Rahvusvahelise õiguse ja inimõiguste „universaalsus“
Anarhia (=reaalsuses hierarhia)	Eelnevad rakenduvad ainult „tsiviliseeritutele“ ja „ratsionaalsetele“
Võimu käsitus koondunud kobarasse, kus keskendutakse ainult suurvõimude vahel toimuvasse (sõjastsenariumid)	Rahvusvaheliste institutsioonide ja režiimide lõpptulemiks ikkagi Lääne jõukuse ja võimu kasvatamine

2.2.3. Postkoloniaalse lähenemise kriitika kriitiliste lähenemiste aadressil

Postkoloniaalne lähenemine asetatakse üldplaanis kriitiliste julgeoleku lähenemiste alla, kuid antud teooria on välja kujundanud ka kriitika nii-öelda oma „distsipliini kaaslaste suhtes“. Käesoleva lähenemise eesmärgiks on pakkuda eraldiseisvat häält ja kriitikat.

Klassikalised ja konventsionaalsed rahvusvaheliste suhete teooriad ei pööra tähelepanu rassilistele, soolistele ja klassidel põhinevale võimu alustele; kriitilised julgeoleku lähenemised seevastu problematiseerivad antud võimu allikaid. „Kolmanda debati“ kriitilised lähenemised on esitanud mitmeid väljakutseid peavoolu teooriate epistemoloogilistele, ontoloogilistele ja metodoloogilistele alustele, kuid siiski on fookuskese asetatud peamiselt Lääne konteksti.

Eelnevalt toodi välja, et intellektuaalse pärandi poole pealt koosneb tunnustatud distsiplinaarne „kaanon“ Euroopa klassikutest – Thucydides, Machiavelli, Bodin, Grotius, Locke, Hobbes, Rousseau, Kant jne.

Hiljutisemad kriitilisemad lähenemised ei ole samuti antud tendentsi hüljanud.

Ennekõike on pöördutud Gramsci, Marcuse, Adorno ja Habermasi poole, kujundamaks välja raamistik vastupanu, emantsipatsiooni jne kohta. Siinkohal võiks küsida, miks ei ole kriitilised lähenemised aluseks võtnud neid radikaalseid teoreetikuid, kes on pühendunud ajaloolistele vabastavatele võitlustele Kolmandas maailmas, nagu Amílcar Cabral, Samora Machel, Kwame Nkrumah, Frantz Fanon jne (Jones, 2004: 4).

Kriitika kriitiliste julgeolekukäsitluste eurotsentrismi aadressil hõlmab eelkõige kahte tasandit. Esiteks eelnevalt väljatoodud intellektuaalne pärand, mille raames tuginevad kriitilised käsitlused oma ideede ja kontseptsioonide välja töötamisel Euroopast pärit klassikutele. Näitena võib siinkohal tuua Aberystwythi koolkonna lähtumise Habermasist ning Shmitti Kopenhaageni koolkonnas.

Postkoloniaalne lähenemine on kritiseerinud ka teatavate lähenemiste analüütilise raamistiku piiranguid.

Kõige enam on osutatud Kopenhaageni koolkonna eurotsentristlikele eeldustele, mille kohaselt antud lähenemise julgeoleku loogika on tugevalt seotud spetsiifilise kultuuriga (Lääs). Näiteks Kopenhaageni koolkonna „rahvuslikku julgeolekut“ on hakatud kasutama universaale printsiibina vaatamata antud kontseptsiooni selgitusvõimekuse limiteeritusele, mis tuleneb osaliselt Külma sõja aegsest kohalike eliitide siseriikliku julgeoleku projektide ja rahvusvahelise julgeoleku „Teiste“ projektide kattumisest. „Inimjulgeolekul“ seevastu ei ole eurotsentristlikke algeid, kuid antud printsiipi on kritiseeritud eeskätt Aasia eliidi poolt, kuna antud kontseptsiooni „inimene kui eraldiseisev indiviid“ arusaam ei pruugi sobida Aasia konteksti (Bilgin, 2010: 5).

Peale erinevate „julgeoleku“ väljade, on Kopenhaageni koolkonnast tulenenud ka julgeolekustamise (*securitization*) teooria, mille kohaselt julgeolekustaja defineerib teatud nähtuse/tegevuse eksistentsiaalse ohuna ning esitleb seda referent objektile kõneakti kaudu. Julgeolekustamise protsessi saab pidada edukaks ja lõpetatuks tuleb saada auditooriumi poolne nõusolek.

Koolkond ei ole konkreetselt täpsustanud, kes kuulub auditooriumi hulka või mis on selle põhiüksus ning seda on ka eelnevalt Kopenhaageni koolkonna puhul kritiseeritud, näiteks Balzacq (2011) ja Salter (2008). Enamikes julgeolekustamise teooriate juhtumiuuringutes on auditooriumina kujutatud rahvast. Sellest tulenevalt võib postkoloniaalse lähenemise valguses küsida, kas riikides, kus auditoorium teoorias kirjeldatud kujul oma nõusolekut/tagasisidet eliitide julgeolekustavatele „liigutustele“ anda ei saa, ei toimugi edukat julgeolekustamise protsessi. Oleks siiski väär arvata, et riikides (eeskätt postkoloniaalsetes), kus julgeolekupoliitikate välja töötamisel ei pöörduta otseselt rahva poole, ei toimu teatavate eksistentsiaalsete ohtudega nähtuste julgeolekustamist.

Näiteks on rahvusvaheliste suhete akadeemilistes väljaannetes levinud diskursus, mille kohaselt tuumaprogrammi välja arendamine on Iraani jaoks elulise tähtsusega, kuna see tagab rahvusliku ühtsuse ja suveräänsuse ning selle otstarbeks on riik kasutanud „agressiivseid“ välispoliitilisi samme. Teisisõnu, akadeemilises kirjanduses domineerivate diskursuste kohaselt on Iraan tuumaprogrammile omistanud prioriteetse tähtsuse ning selle läbi erakorraliste meetmete julgeolekustanud. Samas tuuakse välja, et Iraani poliitiline süsteem on „läbipaistmatu“, välispoliitilised suunad paneb paika

üksnes Khamene ning rahvas ei ole otsustusprotsessi kaasatud. Sellest tulenevalt ei ole antud kontekstis julgeolekustamise protsessis auditooriumit nii rahva kui ka poliitilise eliidi tasandil, kuid diskursustes käsitletakse siiski tuumaprogrammi julgeolekustatud poliitikana.

Kopenhaageni koolkonna eurotsentristliku analüütilise raamistiku puhul võib viidata veel eeldusele, et julgeolekustamise protsessis eelneb kõneakt tegevusele. C. Wilkinson (2007) on uurinud Kopenhaageni koolkonna julgeolekustamise teooriat Kõrgõzstani kontekstis. Wilkison jõuab oma analüüsis järeldusele, et käesolev koolkond ei ole suutnud täielikult vabaneda nii-öelda „Vestfaali hullusärgist“. Kõneakti ja tegevuse omavaheline suhe on tunduvalt komplekssem kui julgeolekustamise teooria seda kirjeldab. Seda eriti just sisepoliitilises kontekstis, kus tegevus võib eelneeda kõneaktile, mis on julgeolekustamise seisukohalt fundamentaalne (Wilkinson, 2007).

Samas on Wilkinsonile esitatud ka vastukriitikat, mille kohaselt autor küll tõestab, et kõneakti analüüsi kasutamine ei võimalda hõlmata neid julgeolekuohte, mida antud raamistik ei hõlma, kuid et Wilkinsoni järgi selliseid praktikad kohalduvad ainult mitte-Lääne kontekstis (Bilgin, 2010: 7).

Kui Kopenhaageni koolkond on välja töötanud tugeva analüütilise raamistiku julgeolekustamise näol ning on seetõttu mitmetel kordadel arvatud peavoolu rahvusvaheliste suhete hulka, siis näiteks marksismid, feminismid ja post-modernism on arvatud pigem kriitiliste lähenemiste kui teooriate alla.

Antud kriitilised lähenemised on küll lähemalt käsitletud võimu problemaatilisust rahvusvahelisel tasandil, kuid ei suuda siiski efektiivselt ühendada omavahel rassi, klassi ja sugu võimusuhte asümmeetriate konstrueerimisel. Lisaks sellele ei pööra käesolevad lähenemised piisavalt rõhku koloniaalse mineviku kultuurilis-poliitika ja postkoloniaalse oleviku omavahelisele seosele (Chowdhry & Nair, 2002: 2).

Järgnevas tabelis on lühidalt välja toodud postkoloniaalse teooria põhilised kriitikapunktid marksismile, feminismile ja post-modernistlikule lähenemisele.

Tabel 3. Postkoloniaalse teooria kriitika kriitilistele julgeoleku lähenemistele (koostatud Chowdhry & Nair, 2002 alusel)

	Postkoloniaalse teooria kriitika
Marksism	Vaatleb imperialismi olulise tegurina kapitalismi arenguks, kuid ei problematiseeri kultuurilist esindatust, mis hoiab alal ebavõrdseid suhteid koloniseerija ja koloniseeritava vahel.
Neo-marksism	Ei käsitle kultuurilisi tegureid imperialistlikes ja neo-imperialistlikes suhetes.
Post-modernism	Võimu ei saa post-modernistlikust käsitlest tulenevalt selgelt paigutada: see eksisteerib kõikjal ja mitte kusagil, mis võib omakorda põhjustada edasist jõuetute marginaliseerimist.
Feminismid	Feministlikes lähenemistes domineerivad ennekõike Esimese maailma naiste hääled, mis libisevad üle või jätavad kõrvale postkoloniaalsete feministide perspektiivid.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kriitilised julgeolekukäsitlused on küll tasapisi eemaldunud peavoolu eurotsentristlikust olemusest, kuid siiski ei saa väita, et nad täidavad täielikult oma „kriitilist“ eesmärki; eelkõige mis seisneb nende rakendatavuses väljaspool Lääne konteksti.

3. „TEISE“ LOOMINE

„Teise“ loomist võib postkoloniaalses käsitluses pidada justkui vahelüliks, mis ühendab omavahel rahvusvaheliste suhete eurotsentristlikku olemust ning selle rakendumist vastavasisulisel akadeemilisel kirjandusel, mille käigus luuakse imperialistlikest eeldustest tulenev „Teine“.

Eesti keeles on keeruline tõlkida „Teise“ loomisega seonduvaid termineid. Inglise keeles on seevastu antud sõnavara tunduvalt laiem – *Other*, *Otherness* ning *Alterity*, millest viimane on oma olemuselt filosoofilisemate nüanssidega kui *Other*. *Alterity* esindab paremini filosoofilist nihet subjektiivsuse kontseptualiseerimisele, mille kontekstis vaadeldakse poliitilisi, kultuurilisi, keelelisi, religioosseid, ajaloolisi ja intellektuaalseid struktuure (Ashroft *et al.*, 2000 *via* Rivas, 2005: 10).

„Teise“ kontseptsioon on kriitilise tähtsusega postkoloniaalse käsitluse teoreetilises pooles. „Teise“ loomise kontseptsioon on pärit Lääne eksistentsiaalsest filosoofiast, kuid postkoloniaalses teoorias tähendab see ennekõike erinevust ja mitmekesisust (Ashcroft *et al.*, 2000 *via* Rivas, 2005: 10).

„Teise“ kontseptsiooni peamine idee seisneb selles, et „Iseenda“ subjekti konstrueerimist ei saa vaadelda eraldi „Teiste“ loomisest (Ashcroft *et al.*, 2000 *via* Rivas, 2005: 11).

„Teise“ kontseptsiooni puhul võib välja tuua nii psühholoogilise kui ka sotsiaalse joone. Psühholoogiliselt „Iseenda (grupp)“ konstrueerib oma identiteedi eristudes „Teisest“. Sotsioloogilise fenomenina „Teise loomine“ eristab, muudab tähtsusetuks ja välistab „meie“ „nendest“ tuginedes rassilistele, etnilistele, geograafilistele, majanduslikele või ideoloogilistele tunnustele (Rivas, 2005: 13).

Postkoloniaalse teooria „Teise“ kontseptsioon tuleneb Lacani post-Freudilikust psühhoanalüütilisest analüüsist. Siinkohal „Mina“ (koloniseerija, sümbolne Isa või imperaatorlik diskursus) tähendab normatiivset, ideaalset või dominantset raamistikku, milles „Teine“ (koloniseeritu, naine või laps) omandab oma identiteedi (Ashcroft *et al.*, 2000 *via* Rivas, 2005: 13).

Orientalism (1978) on peamine kriitika akadeemilisele teadmisele kui milleski, mis kuulub Lääne võimu aparaadi alla ning mis ei suuda tagada objektiivsust ja autonoomiat (Young, 2001: 387).

Orientalism (1978) kirjeldas kolmel viisil Orienti diskursiivset moodustamist: 1) analüüsiobjektide konstrueerimine – Orient/orientalistlik; 2) väljendas põhilisi keelelisi väljendusviise humanitaar- ja sotsiaalteadustes, mille aluseks on Lääne ülemvõim; 3) näitas orientalistliku diskursuse ja Lääne kontseptsioonide nagu liberaalne humanism, kapitalism ja teaduslik ratsionaalsus, omavahelist suhet (Young, 2001: 388).

Lähtudes E. Saidist saab Orientalismi analüüsida kui ühtse institutsioonina, kus tehakse avaldusi Orienti kohta, legitimeeritakse vaateid selle üle, kirjeldatakse seda, õpitakse ning valitsetakse selle üle (Said, 1997: 3). Orientalismi tuleb võtta diskursusena, mis võimaldab aru saada tohutult suurest süstemaatilise distsipliinist, mida on võimaldanud Lääne kultuuril omada Orienti üle nii poliitilist, sotsioloogilist, majanduslikku jne võimu (Said, 1997: 3).

„Iseenda“ identifitseerimine läbi „Teise“ loomise ei pruugi alati olla oma olemuselt orientalistlik. Sõber/vaenlane ja Mina/Tema dihhotoomiad ja suhted on mitmekülgsed. Orientalistlikud diskursused tähendavad „Ida“/ Kolmas maailm/arengumaa ja „Lääne“ kategooriate tootmist, mille alusel saab maailma kategoriseerida ja analüüsida antud dihhotoomiate loomise abil. Mõeldes „Idast“/ Kolmandast maailmast/arengumaast kui teatud tunnustega regioonist, mis omab kontrastseid tunnuseid „Läänega“, toob enesega kaasa orientalistliku diskursuse ja mõttemalli järgimise. Oluline on siinkohal, et „Ida“ ja „Lääne“ kategooriate all ei peeta silmas geograafilisi tunnuseid, vaid ennekõike on eristamise aluseks poliitilised ja kultuurilised dimensioonid, mis võimaldavad defineerida „Ida“ ja „Läänt“ (Barkawi & Stanski, 2013: 4).

Gayatri Chakravorty Spivaki esseed „*Can the Subaltern Speak?*“ võib pidada üheks mõjukamaks tööks postkoloniaalse lähenemise vallas. Oma essees käsitleb Spivak koloniaalse (ja Lääne) „subjekti“ küsimust. Spivaki kohaselt eeldavad Euroopa intellektuaalid, et nad tunnevad „Teist“ ja saavad asetada selle rõhutute narratiivi konteksti. Läbi sellise epistemoloogilise, episteemilise teadmise/ vägivalla, on „Teise“ essentsialism alati imperialistliku käsitluse peale surumine. Nii nagu E. Said, tahab ka

Spivak juhtida tähelepanu akadeemilise kirjanduse kallutatusele, mis võib ilmnedas isegi esmapilgul süütuna tunduv „rõhutute“ kontekstis (Spivak, 1988).

„Teise“ loomise praktikad ei ole iseloomulikud ainult Lääne ühiskondadele, vaid see leiab aset ka Kolmandas maailmas. Ajalooliselt on kõik kultuurid ja tsivilisatsioonid omanud kindlaid presentatsiooni praktikaid „Teise“ kohta. Oluline on siinkohal, et ainult modernse Euroopa imperialismiga muudeti antud presentatsioonid süstemaatilisel tasandil „tõesteks“ (Anand, 2007: 18). Antud praktikate modernsus seisneb nende produktiivses võimekuses (Anand, 2007: 19).

„Teise“ loomise diskursiivsed strateegiad

„Teise“ loomise puhul saab eristada mitmeid strateegiaid, kuidas kujutada mitte-Länt.

Tabel 4. (koostatud Anand, 2007 põhjal)

Strateegia	Pilk	Eristamine ja klassifitseerimine	Ajapoliitika	Enesekriitika
	„Teine“ kui õpitav ja nähtav võimuobjekt, kus vaatleja on kõrgemal positsioonil	Lääne ja „Teiste“ ideatiivne eristamine	„Teine“ kui sotsiaalselt ja kultuuriliselt mahajäänud, legitimeeris koloniaalse korra modernsuse saavutamiseks	„Teine“ kui Lääne teenuste ühiskond, mille kaudu saab end kritiseerida ja kahelda oma väärtustes
	„Valge mehe“, koloniseeriva isanda või Lääne teadev pilk distsiplineeritakse	Klassifitseerimine politiseerib diskursuseid, määrab positsioonid, reguleerib gruppe, kinnitab piirid ning seab kultuurid hierarhiasse	„Teine“ on samuti ajavang ning on kinni jäänud teatud ajalooetappi	„Teise“ kasutamine „Iseenda“ kritiseerimiseks ei ole „Teise“ suhtes emantsipatsiooniline
	Vaatluse tulemusi	„Teise“ kujutamine	Lääs on	

	esitletakse objektiivsete ja eelarvamuste vabana	barbaarse või metsikuna legitimeerib vägivalla kasutamise Euroopa normide peale surumiseks	„praegune“ ja „siin“ ning ta omab õigust ja kohustust progressi saavutamiseks „Teise“ juures	
--	---	--	--	--

4. EUROTSENTRISMI RAKENDUMINE AKADEEMILISEL TASANDIL IRAANI TUUMAPROGRAMMI DISKURSUSANALÜÜSI NÄITEL

Eelmises teoreetilises peatükis analüüsiti eurotsentrismi avaldumist rahvusvaheliste suhete nn peavoolu teooriates ja kriitilistes lähenemistes. Käesolevas magistritöö teises osas vaadeldakse eurotsentrismi teist problemaatilist tasandit ehk eurotsentristlikke akadeemilisi levinumaid diskursuseid mittelääne keskkondade analüüsimisel.

Pärast koloniaalse perioodi lõppemist seisnes Kolmanda maailma või arenguriikide subjektsus rahvusvaheliste suhete distsipliinis esmalt konkurentsi tasandis suurvõimude vahel ning vastavate stsenaariumide välja töötamises. Samuti uuritakse neid riike, mis eitavad loogilist suurvõimude autoriteeti ja läänelikke väärtusi.

Käesolevas magistritöö osas on läbi viidud postkolonialistlikust kriitikast tõukuv diskursusanalüüs Iraani tuumaprogrammi käsitlemise kohta rahvusvaheliste suhete akadeemilistes väljaannetes. Eesmärgiks on vaadelda, kas akadeemilises kirjanduses lähtutakse eurotsentristlikest eeldusest ja väärtustest ning mida täpsemalt kujutab endast „Teise“ loomise diskursus.

Iraan ei ole klassikalises mõttes allunud ühelegi koloniaalsele võimule, kuid see ei tähenda seda, et antud kontekstis ei saaks rakendada postkoloniaalset lähenemist. Praeguse aja võimusuhteid ja „Teise“ konstrueerimist võib pidada post-orientalistlikuks ajastuks, mil domineerib Lääne võim suhetes Kolmanda maailmaga.

2.3. Metodoloogia

2.3.1. Uurimusküsimused

Järgnevalt välja toodud uurimusküsimused keskenduvad erinevatele kontseptuaalsete süsteemide aspektidele, kus toimub võimu tootmine. Iga küsimus kujutab endast struktuuri, mille alusel viia läbi diskursusanalüüs, uurimaks, kas akadeemilises kirjanduses lähtutakse eurotsentristlikest väärtustest ja eeldustest postkoloniaalse lähenemise kriitika valguses.

1. Milliseid ajaloolisi, kultuurilisi ja poliitilisi karakteristikuid kasutatakse Iraani iseloomustamiseks?

Antud uurimusküsimuse eesmärgiks on tuvastada need ajaloolised ja kultuurilised faktorid, mille taustal Iraani tuumaprogrammist kirjutatakse ning kas need faktorid võivad mõju avaldada arvatavatele Iraani välispoliitilisele käitumisele ja eesmärkidele.

Postkoloniaalse lähenemise üheks kriitikapunktiks on, et ennekõike peavoolu rahvusvaheliste suhete teooriad ei ole oma huvikeskmesse võtnud riikide kultuurilisi eripärasid. Sellest tulenevalt paigutub antud uurimusküsimuse alla ka küsimus selle kohta, kas akadeemilisel tasandil on pööratud tähelepanu Iraani kultuurilistele eripäradele ning nende võimalikule mõjule tuumaprogrammi temaatikas, või on keskendunud ainult poliitilistele karakteristikutele, mis asuvad kultuurilisest kontekstist väljaspool.

Samuti on oluline uurida, kas ajalooliste ja kultuuriliste joonte kirjeldamisel käsitletakse neid kui negatiivse alatooniga „iseärasusi“, mis avaldavad mõju Iraani poliitilistele otsustele ja käitumisele. Teisisõnu, kas poliitiline ja kultuuriline kontekst on omavahel lahus hoitud; või kui need on ühendatud, siis millist mõju need teineteisele avaldavad.

2. Kuidas kujutatakse Iraani/iraanlasi?

Siinkohal on eesmärgiks analüüsida, millised on need levinumad karakteristikud, mida Iraanile/iraanlastele omistatakse ning millistel alustel neid legitimeeritakse.

Eraldi on uuritud, kas Iraani kujutatakse oma rahva esindajana või eraldiseisva üksusena, mis on oma inimestest lahus. Darby (2000) kohaselt on rahvusvaheliste suhete peavoolu teooriad võtnud oma analüüsiobjektiks riigid, mida ei käsitleta kui oma rahvaste kollektiivsete esindajatena, vaid personifitseerimatute ühikutena, mis käituvad ja langetavad ise otsuseid (siinkohal saab välja tuua neorealismlikud ja neoliberaalsed

käsitlused riigi käitumistest, mille järgi loomulik olek (*state of nature*) on põhiliseks selgitajaks koostöö või võistlevate iseloomude juures, välistades seejuures poliitika tegijad ja sotsiaalse tasandi) (Darby, 2000: 17).

3. Kuidas kujutatakse Läänt ja kolmandaid osapooli?

Käesoleva uurimusküsimuse puhul analüüsitakse „Iseenda“ ning teiste osapoolte kujutamist akadeemilisel tasandil. Eesmärgiks on uurida, kas diskursused sisaldavad võimu suhteid, kus üks osapool on domineerival ning teine alluval positsioonil. Kas akadeemilises kirjanduses legitimeeritakse Lääne domineerivat positsiooni rahvusvahelisel areenil ning sellest tulenevat õigust ja mõjuvõimu suhetes Iraaniga.

2.3.2. Poststrukturealistlik diskursusanalüüs

Käesolevas magistritöös on kasutatud poststrukturealistlikku diskursuse analüüsi, mille keskmes ei ole mitte ainult viisid, kuidas keel aitab toota tähendusi, vaid ka see, kuidas läbi teatud objektide ja subjektide võimu suhteid realiseeritakse. Erinevalt kriitilisest diskursusanalüüsist keskendub antud meetod vähem mikrotasandile – strukturealsed /grammatilised /lingvistilised /semiootilised jooned, mis moodustavad teksti – ning rohkem makrotasandile ehk mida on antud tekstiga „loodud“ (Graham, 2010: 668).

Eeskujuks on võetud Lene Hanseni (2006) poststrukturealistlik diskursusanalüüs Bosnia sõja kohta ning üldisem metodoloogiline raamistik. Uurimustöös tuuakse välja baasdiskursused Iraani ja selle tuumaprogrammi kohta. Baasdiskursused pakuvad analüütilist perspektiivi, mis lihtsustab strukturealse analüüsi läbiviimist diskursuste tekkimise ja sidususe kohta välispoliitilises debatis. Identifitseeritakse diskussiooni kesksed elemendid, küsides kuidas võitlevad diskursused liigendavad „Minu“ ja „Teise“ vahelisi suhteid kasutades ruumilisi, ajalisi ja eetilisi identiteete (Hansen, 2006: 104).

Ruumiline identiteet hõlmab piiride konstrueerimist ning ruumi kirjeldamist.

Ruumilised konstruktsioonid võivad seisneda nii teiste riikide loomises, nagu „Venemaa“, „Iisrael“, „Liibanon“ jne, kui ka komplekssemates ruumilis-regionaalsetes

identiteetides („Aafrika“, „Euroopa“, „Orient“ jne). Sellised territoriaalselt seotud identiteedid sisaldavad endas poliitilist sisu, kuid ruumilist konstruktsiooni võib väljendada ka abstraktse poliitilise ruumi, piiride ja subjektide näol. Näiteks võib leida diskursuseid, mille keskmes on poliitiliste subjektide („terroristid“, „barbarid“, „naised“, „tsivilisatsioon“, „rahvusvaheline kogukond“, „inimkond“) konstrueerimine (Hansen, 2006: 62).

Ajalise identiteedi jaoks on olulisel kohal teemad, mis on seotud arengu, transformatsiooni, jätkuvuse, kordumise või seisakuga (Hansen, 2006: 63). Näiteks võib antud diskursuse konstrueeringu puhul kirjeldada „Teist“ kui millegina, mis ei suuda ületada oma alaarenenud identiteeti. Seega on „Teist“ kujutatud kui ajaliselt välja tõrjutuna, kes on oma olemuselt alaarenenud ning asetseb vägivaldses ja primitiivses mahajäämuses (Hansen, 2006: 64).

Eetilise identiteedi puhul on keskmes väide, mille järgi välispoliitiline diskursus hõlmab alati vastutustunde konstrueerimist. Valitsustel on vaja legitimeerida oma välispoliitikat, mis võimaldab omakorda teha autoriteetsed ja kaugeleulatuvaid otsuseid. Eetilise identiteedi analüüsimisel tuleb seega tähelepanu pöörata nendele diskursiivsetele praktikatele, kus käsitletakse „Mina“ kohustusi (või mitte kohustusi) „Teise“ suhtes (Hansen, 2006: 64-65).

2.3.3. Dokumentatsioon

Uuritavad väljaanded

Diskursusanalüüsi puhul on analüüsitud rahvusvaheliste suhete akadeemilisi väljaandeid ja *policy-paper*’eid. Väljaannete valimisel on lähtutud eelkõige *Sciencewatch*’i (2009) poolt koostatud ajakirjade mõjukuse edetabelist, kuid on lisatud ka teisi.

Käesolevas diskursusanalüüsis on vaatlusaluseiks akadeemilisteks väljaanneteks järgnevad rahvusvaheliste suhete ajakirjad:

- *Foreign Affairs*

- *International Organization*
- *International Affairs*
- *Foreign Policy*
- *International Security*
- *Security Studies*
- *International Studies Quarterly*
- *The Nonproliferation Review*
- *Cambridge Review of International Affairs*
- *International Politics*

Analüüsiti artikleid, mis kajastasid otseselt Iraani tuumaprogrammi temaatikat (jättes kõrvale üldised artiklid tuumarelvade keelustamisest, tuumariikidest jne). Valimist jäeti välja kirjanduse ülevaated ning esikaane lood.

Järgnevalt on välja toodud diskursusanalüüsis kasutatud artiklid väljaannete kaupa:

Foreign Affairs (11 artiklit):

- „*Getting to Yes with Iran*“ (Robert, J., 2013, Vol. 92, No. 1)
- „*Why Iran Should Get the Bomb*“ (Kenneth, W., 2012, Vol. 91, No. 4)
- „*Time to Attack Iran*“ (Kroenig, M., 2012, Vol. 91, No. 1)
- „*The Dangers of a Nuclear Iran*“ (Edelman, E., Krepinevich, A., Montgomery, E., 2011, Vol. 91, No. 1)
- „*Iran and the Bomb*“ (Kahl, C., 2012, Vol. 91, No. 5)
- „*Not Time to Attack Iran*“ (Kahl, C., 2012, Vol. 91, No. 2)
- „*A Grand Bargain with Iran*“ (Chubin, S., 2011, Vol. 90, No. 2)
- „*Teheran's Take*“ (Milan, M., 2009, Vol. 88, No. 4)
- „*The Costs of Containing Iran*“ (Nasr, V., Takeyh, R., 2008, Vol. 87, No. 1)
- „*Time for Détente With Iran*“ (Takeyh, R., 2007, Vol. 86, No. 2)
- „*How to Keep the Bomb From Iran*“ (Sagan, S., 2006, Vol. 85, No. 5)

International Affairs (6 artiklit):

- „*Iran's nuclear challenge: nine years and counting*“ (Bowen, W., Bewer, J., 2011, Vol. 87, No. 4)
- „*The self-limiting success of Iran sanctions*“ (Takeyh, R., Maloney, S., 2011, Vol. 87, No. 6)
- „*Iran's Nuclear Puzzle*“ (Pikaev, A., 2009, Vol. 65, No. 1)
- „*'Real men want to go to Tehran': Bush, pre-emption and the Iranian nuclear challenge*“ (Dunn, H., 2007, Vol. 83, No. 1)
- „*A NUCLEAR IRAN: PROMOTING STABILITY OR COURTING DISASTER?*“ (Sagan, S., Waltz, K., Betts, R., 2007, Vol. 83, No. 2)
- „*The Iran nuclear dispute*“ (Saikal, A., 2006, Vol. 82, No. 2)

Foreign Policy (1 artikkel):

- „*Iran: The Nuclear Threat and Beyond*“ (2007, Vol. 29, No. 2)

International Security (1 artikkel):

- „*Is a Nuclear Deal with Iran Possible?*“ (Sebenius, J., Singh, M., 2012, Vol. 37, No. 3)

International Studies Quarterly (2 artiklit):

- „*Dealing with Tyranny: International Sanctions and the Survival of Authoritarian Rulers*“ (Folch, A., E., Wright, J., 2010, Vol. 54, No. 2)
- „*Identity and Securitization in the Democratic Peace: The United States and the Divergence of Response to India and Iran's Nuclear Programs*“ (Hayes, J., 2009, Vol. 53, No. 4)

The Nonproliferation Review (5 artiklit):

- „*IRAN AND THE NUCLEAR THRESHOLD*“ (Hymans, J., Matthew, G., 2013, Vol. 20, No. 1)

- „*WHY IRAN WANTS THE BOMB AND WHAT IT MEANS FOR US POLICY*“ (Sherrill, C., 2012, Vol. 19, No. 1)
- „*LEARNING TO LIVE WITH A NUCLEAR IRAN*“ (Jones, P., 2012, Vol. 19, No. 2)
- „*LESSONS LEARNED FROM IRAN'S PURSUIT OF NUCLEAR WEAPONS*“ (Fitzpatrick, M., 2010, Vol. 13, No. 3)
- „*How Do You Solve a Problem Like Iran?*“ (Slavin, B., 2009, Vol. 15, No. 1)

Cambridge Review of International Relations (1 artikkel):

- „*Iran and nuclear ambiguity*“ (Barzashka, I., Oelrich, I., 2012, Vol. 25, No. 1)

Security Studies (2 artiklit):

- „*Missed Ideological Opportunities and George W. Bush's Middle Eastern Policies*“ (Haas, M. 2012, Vol. 21, No. 3)
- „*Iran's nuclear programme: civil and/or military goals?*“ (Smedts, B. 2012, Vol. 21, No. 3)

Ajaline raamistik

Käesolevas diskursusanalüüsis on uuritud väljaannete artikleid aastast 2006. Sel aastal teatas Iraani president Ahmadinejad, et Iraan on liitunud tuumatehnoloogiat omavate riikide ringiga ning 3 kuud hiljem võttis ÜRO Julgeolekunõukogu vastu resolutsiooni, mille eesmärgiks on lõpetada Iraanil uraani rikastamine. 2006. aasta detsembris leidis Julgeolekunõukogus aset esimene ring hääletustest Iraani sanktsioonide kohta.

Ilmnenu probleemid

Probleemid valitud allikabaasi osas ilmneseid eelkõige Iraani tuumaprogrammi temaatikal olevate artiklite prognoositust vähesemas esinemissageduses. Näiteks sellistes väljaannetes nagu *International Organization* ja *International Politics* ei ilmunud vaatlusalusel ajaperioodil antud teemal ühtegi kirjutist.

Problemaatiliseks osutus ka asjaolu, et enamus väljaandeid on Ühendriikide poolt toodetud (eelkõige *Foreign Affairs*) ning seega käsitleti Iraani tuumaalast konteksti koos USA perspektiividega. Samas tõestab eelnev jällegi rahvusvaheliste suhete distsipliini läänelikku lähtekonteksti.

5. IRAANI TUUMAPROGRAMMI TAUST

Iraan algatas oma tuumaprogrammi 1960. aastate keskel, mil võimul oli šahh Mohammad Reza Pahlavi. Tol hetkel toetas Iraani tuumaprogrammi ka USA. 1968. aastal allkirjastati Tuumarelvade leviku tõkestamise leping ning ratifitseerimine leidis aset 1970. aastal. Käesoleva lepingu eesmärgiks on tõkestada tuumarelvade ja nendega seotud tehnoloogia levikut, edendada tuumaenergia rahumeelset rakendamist ning aidata kaasa üldisele ja lõplikule desarmeerimisele. Leping lubab mittetuumariikidel arendada tuumaenergiat rahumeelsetel põhjustel Rahvusvahelise Aatomienergia Agentuuri (RAA) inspektsiooni all.

Howardi (2004) kohaselt alustas Iraan 1972. aastal tuumavahendite väljatöötamisega lähtudes Stanfordi Ülikool uuringust, mis soovitas rajada tuumajaamasid, mis suudavad toota 20. 000 megavatilisi tuumaenergia programme (Howard, 2004: 98). Seejärel soovitasid Ühendriigid Iraanil laiendada oma mittenaftapõhist energiabaasi, samuti pakuti ka tehnilist ja hariduslikku tuge antud programmi elluviimiseks. Selle tulemusena alustas šahh koos USA, Prantsusmaa ja Saksamaa toega ambitsioonika tuumaprogrammiga, mille eesmärgiks oli rajada 23 tuumareaktorit (Izadi & Biria, 2007: 145).

Täna sel päeval kasutab Iraan sama argumenti, mis 1970ndatel: tuumaenergiat on vaja kontekstis, kus kasvavad siseriiklikud energia tarbimise määrad ning on vaja säilitada nafta ja gaas tekitamiseks välisvaluutat.

Reaktorite konstruktsioon algas 1974. aastal. 1979. aasta revolutsiooniks oli esimene reaktor 90% ulatuses valmis koos 60% varustusega. Teine reaktor oli alles 50% näitaja juures. Programm peatus pärast revolutsiooni toimunud siseriiklike konflikte ja Saksamaa keeldumist projekti lõpetada. Osaliselt lõpetatud reaktorid said tugevasti kannatada Iraagi rünnakutes 1984 ja 1987. aastal (Izadi & Biria, 2007: 146).

USA surve tõttu keeldus Kraftwerki Ühendus jätkama Bushehri projekti, kui Iraan käivitas taas oma tuumaprogrammi pärast Iraani-Iraagi sõja lõppu.

Pärast mitmeid edutuid katseid leida Läänest varustaja, et lõpule viia jõujaamade välja arendamine Bushehris, pöördus Iraan Venemaa poole. 1995. aastal sõlmis Iraan lepingu Venemaa Aatomienergia Ministeeriumiga. Venemaa lubas ka ehitada 30-50 megavatilisi soojustusreaktori ja pakkuda 2000 tonni uraani. Samal aastal mõjutatuna USA survest tühistas Venemaa plaanid nii uuringureaktori kui ka tsentrifuugi abivahendid.

2002. aasta augustis teatas Iraani Rahvuslik Vastupanu Nõukogu (mis on alates 1997. aastast Ühendriikide valitsuse välisterroristliku organisatsiooni listis), et lisaks on rajatud kaks tuumareaktori hõlbustusvahendit (uraani rikastamine ja vee tootmise tehas), millest ei ole teatatud Rahvusvahelisele Aatomienergia Agentuurile. Iraani valitsus tunnistas 2003. aastal, et antud kaks tehas on tõesti rajatud, kuid et rahumeelsetel eesmärkidel (diskursus, 146). RAA oli ajavahemikus 1992-2000 teinud 4 visiiti ning ei olnud leidnud kinnitust opositsioonigrupi väidetele (Izadi & Biria, 2007: 145).

Opositsiooni raport leidis laialdast vastukaja rahvusvahelises meedias. Samas, kui Iraan oleks allkirjastanud Tuumarelvade tõkestamise lepingu lisaprotokollile, siis ta oleks rikkunud antud seadust mitte andes teada oma tehaste rajamisest. Seega ei pidanud Iraan nendest meetmetest teada andma, aga ainult siis oleks pidanud, kui nende tehaste eesmärgiks oleks tuumamaterjali töötlemine antud rajatistes. Seega pidi RAA esmalt tõestama, et antud rikkumine on aset leidnud.

2004. aasta raporti kohaselt leidis RAA, et Natanzi tehases leidub kõrgelt rikastatud uraani ning teise tuumakoha, mida oli rikastatud 36% ja 54% võrra (Izadi & Biria, 2007: 147).

Antud temaatikal viidi Rahvusvahelise Aatomienergia Agentuuri poolt läbi veel mitmeid uuringuid ning novembris 2011. aastal kritiseerisid Iraani ka RAA Nõukogu, mil järjekordne raport väitis, et enne 2003. aastat Iraan oli tõenäoliselt läbi viinud uuringuid ja eksperimente arendamiseks välja tuumarelvaalane võimekus.

6. DISKURSUSANALÜÜSI TULEMUSED

6.1. Uurimusküsimused

Uurimusküsimus 1: Milliseid ajaloolisi, kultuurilisi ja poliitilisi jooni kasutatakse Iraani iseloomustamiseks?

Diskursusanalüüsi tulemuste põhjal võib väita, et akadeemilisel tasandil on Iraani poliitiline süsteem ja kultuur teineteisest suures osas lahus hoitud. Ennekõike on keskendunud poliitilistele karakteristikutele, nagu poliitiline aparaat, otsused, riigipead jne. Kultuuri eraldi käsitletud ei ole, peale viidete Iraanile kui Islami Vabariigile. On välja toodud, et Iraani sisepoliitilisi protsesse on raske ette ennustada ning seetõttu raskesti „õpitavad“ ja jälgitavad.

*„U.S. policymakers also have **little knowledge** of Iranian perceptions and domestic politics“ (Foreign Affairs, Vol. 92, No., 1, Jervis, 2013)*

Iraani poliitilist süsteemi nähakse ebaratsionaalse, killustatu ja agressiivsena, kuna senine välispoliitiline käitumine tuumaprogrammi kontekstis on olnud kaootiline ja „rahvusvahelise kogukonna“ reeglid ja nõudeid mittejärgiv. Ebaratsionaalsus seisneb selles, et Iraan ei mõista, et järgides rahvusvahelist õigust ning saavutades kompromissi Lääne (ennekõike USA-ga) on tema huvid paremini kaitstud.

Samas kui sisepoliitika puhul tõdetakse, et see jääb Lääne jaoks „kaugeks“ ja „raskesti mõistetavaks“, on siiski teada, miks Iraan tahaks omada tuumaprogrammi ja –relvi, ehk välispoliitilised eesmärgid on Läänele teada. Akadeemilises kirjanduses on enim levinud realistlikud arusaamad, mille kohaselt tuumaprogramm tagaks Iraanile ülemvõimu Lähis-Idas ning võimaldaks riigil tõestada oma legitiimsust „Lääne vaenlastele“.

*„From the perspective of the country's dominant conservatives, Iran has been offered a rare and historic opportunity to emerge as the **predominant power in the Persian Gulf** and a **pivotal state of the Middle East**“ (International Affairs, Vol.87, No. 6, Takeyh & Maloney, 2011: 1308).*

Diskursusanalüüsist ilmnes, et ajaloolistele karakteristikutele ja kontekstile ei ole väga keskendunud. Ennekõike on välja toodud 1979. aasta revolutsioon, mille tulemusena sai Iraanist ametlikult islami vabariik eesotsas Ayatollah Khomeiniga. Antud revolutsiooni ning praeguse agressiivse Iraani poliitilise süsteemi vahele on tõmmatud otsene side, ehk Islami revolutsiooni nähakse Iraani tuumaprogrammi kontekstis ajaloolise alusena.

„Since the 1979 revolution, sanctioning Iran has largely been the lonely work of the US government“ (International Affairs, Vol.87, No. 6, Takeyh & Maloney, 2011: 1310).

Iraani 1979. aasta revolutsioon ja ajatollade võim on negatiivselt mõjutanud Lääne nägemust islamist ja üleüldiselt pärslastest ning sellest on tuletatud ka praegune kontrastsus Lääne ja Iraani vahel.

Frye (2010) on periooditi eristanud nelja erinevat Lääne suhtumist Iraani:

- Antiikperiood kuni Araabia vallutuseni – respektieritud vaenlane
- Araabia vallutus kuni mongolite sissetungini – kadestatud vaenlane
- Mongolitest kuni safaviidideni – respektieritud sõber
- Safaviididest kuni revolutsioonini – põlatud sõber (Frye, 2010: 406).

Ka Said on välja toonud, et alates 1980. aastast vaadeldakse moslemeid ja araablast Lääne poolt, kas naftavarjustajate või potentsiaalsete terroristidena ning araabia kultuur on seejuures kõrvale jäetud. Islami maailma kujutatakse karikatuuride abil, mis muudavad antud regiooni haavatavaks sõjaliste agressioonide suhtes (Said, 1997: 5).

Uurimusküsimus 2: Kuidas kujutatakse Iraani/iraanlasi?

Analüüsides rahvusvaheliste suhete akadeemilise tasandi kirjanduse diskursuseid võib öelda, et Iraani iseloomustatakse tuumaprogrammi kontekstis kõige enam „irratsionaalsuse“, „ebafunktsionaalsuse“, „mitteliberaalsuse“, „paranoilisuse“, „agressiivsuse“ ja „väljakutse“ siltide all.

„Ebfunktsionaalsus“, „agressiivsus“ ja „irratsionaalsus“ tulenevad Iraani poliitilisest süsteemist, mis on lõhenenud erinevate osapoolte vahel ning oma rahvast kaugenenud. Poliitiline aparaat langetab agressiivseid välispoliitilisi otsuseid, mis tuginevad „kulude ja tulude“ põhimõttele, kuid mis siiski ei ole oma olemuselt „ratsionaalsed“, kuna need ei ühti Lääne ja rahvusvahelise kogukonna poolt järgitavate reeglite ja praktikate.

„//but they (sanctions) have not convinced Iranian Leaders that their interests would be better served by relinquishing their nuclear ambitions, abandoning their other reckless policies, or even opening a serious dialogue with Washington“ (International Affairs, Vol. 87, No. 6, 2011)

Akadeemilisel tasandil on levinud diskursused, mille kohaselt Iraan on „paranoiline“. Esiteks seisneb paranoilisus selles, et dialoogi arendamine ja kompromissidele jõudmine tuumaprogrammi kontekstis tõestaks Iraani arvates tema allumist Läänele ja Washingtonile ning seetõttu ei saaks end kehtestada usutava suurjõuna Lähis-Ida piirkonnas. Iraan on pidevas hirmus, et rahvusvahelise kogukonna poolt esitatud nõudmised kujutavad endast teatavat vandenõud riigi vastu ning sellest tulenevalt ei saa eriti just Lääne riike usaldada.

*„More seriously, this tendency may exist because **their history** tells the Iranians, with some justification, that the **outside world is a threat** and does not appreciate Persian culture“ (The Nonproliferation Review, Vol. 19, No. 2)*

„Even a partial compromise would arguably be seen as posing too great a risk to their domestic political credibility and therefore their hold on power“ (International Affairs, Vol. 87, No. 4)

Paranoilisuse teine tasand seisneb tuumaprogrammi ja rahvusliku ühtsuse/ riigi jätkusuutlikkuse omavahelises seostamises. Tuumarelvade omamine päästaks justkui Iraani poliitilise killustatuse kriisist ning tagaks riikliku järjepidevuse.

Diskursusanalüüsi põhjal võib välja tuua teatava vastuolu „paranoilisuse“ ja Iraani „enesekujutlemise“ vahel. Nimelt teatavate diskursuse kohaselt kujutab Iraan end maailmakeskme ning ülima rahvusena, millel on õigus nõuda hegemoonilist positsiooni Lähis-Idas. Seetõttu on keeruline seostada omavahel diskursuseid, kus ühelt poolt kujutatakse Iraani nõrga ja raskustes rabeleva riigina ning teisalt tugeva enesekindlusega dominantset positsiooni viljelevana.

*„Another conventional image of Iranians is that their worldview flows out of a sense that they are **at the center of everything**“ (The Nonproliferation Review, Vol. 19, No. 2)*

Diskursusanalüüsi tulemustest selgus, et Iraani riiki käsitleti omaette ühikuna. Iraani ei vaadeldud kui oma rahva esindajana, vaid millenagi, mille kehastuseks on valitsus, liidrid või juht Khamenei.

Sotsiaalne tasand välistati ennekõike seetõttu, et tegemist on „teokraatliku režiimiga“, mida iseloomustavad sisemised lõhed, poliitilise süsteemi ebafunktsionaalsus ning teatud diskursuste tulemusena ka oma rahvaga valesti ümberkäimine, nagu inimõiguste rikkumised.

Uurimusküsimus 3: Kuidas kujutatakse Läänt ja kolmandaid osapooli?

„Iseenda“ kujutamisel on akadeemilise tasandi kirjanduse diskursustes kasutatud „Lääne“, „rahvusvahelise kogukonna“ ja „Washington“/ „USA“ kontseptsioone. Rahvusvahelist kogukonda kujutatakse ühtse tervikuna, mille eesotsas on ennekõike Ameerika Ühendriigid, kes on kõige aktiivsemalt püüdnud takistada Iraani tuumaprogrammi viljelemist.

*„As the U.S. arsenal decreases, Washington will have fewer weapons to support these commitments, which will raise questions **about its ability and its willingness to defend its allies and its partners** if they are threatened by a nuclear-armed Iran“ (Foreign Affairs, Vol. 90, No. 1)*

Iraan on seevastu paljudes diskursustes kui rahvusvahelisest kogukonnast väljaspool olev subjekt, mis oma välispoliitilise käitumisega tuumaprogrammi kontekstis ei saa sinna kuuluda.

*„Within this context the notion of **fully engaging with the international community** does not appear to sit well with the regime hard-liners“ (Foreign Affairs, Vol. 87, No. 4)*

Kolmandatest osapooltest on kõige levinumaks Iisrael ning võimalikud stsenaariumid, mis Iraani tuumarelvade omamise kontekstis võiksid aset leida. Põhiliseks diskursuseks on, et Iisraelil ei olegi muid võimalusi kui rünnata Iraani, kui viimane peaks oma tuumaprogrammi lõpule viima ning see tähendaks ka lisakohustusi Ühendriikidele.

Diskursustes on eeskätt analüüsitud Iraani tuumaprogrammi mõju USA julgeolekulisele keskkonnale ja Lähis-Ida piirkonnale; seejuures on kõrvale jäetud teised riigid.

Oht stabiilse Lähis-Ida regioonile saavutamiseks on peamiseks legitimeerivaks põhjuseks, miks Iraanile tuleks kohaldada karmimaid sanktsioone.

Teiseks levinumaks legitimeerivaks põhjenduseks Lääne/USA karmimate meetmete rakendamiseks Iraani vastu on viimase „agressiivne“ olemus, mis tuumaprogrammi välja arendamisel võib oluliselt suurened. Antud diskursus on tihedalt seotud „stabiilse Lähis-Ida tagamise“ kontseptsiooniga, kus võimekam Iraan seab ohtu rahvusvahelise kogukonna eesmärgid käesolevas piirkonnas.

„It seems more likely that Iran would become increasingly aggressive once it acquired a nuclear capability, that the United States' allies in the Middle East would feel greatly threatened//“ (Foreign Affairs, Vol. 90, No.1)

Nii rahvusvaheliste suhete teoorias kui ka praktikas on tulenevalt eurotsentrismist tüüpiline kalduvus identiteeti essentsialiseerida ja „esemestada“. Identiteedi essentsialiseerimine tähendab teatud karakteristikute rakendamist kogu identiteedile, mis võimaldab seejärel lihtsate kategooriate abil seda „tundma õppida“.

Iraani puhul tunnistatakse ainult ühte fikseeritud identiteeti, mille karakteristikuteks on eelnevalt välja toodud „agressiivsus“ ja „irratsionaalsus“.

Teatud diskursuste puhul on levinud üleüldisem eetilise printsiibi põhimõte, mille kohaselt Iraan ohustab globaalset tuumarelvade tõkestamist, minnes seejuures vastuollu kogu ülejäänud maailmaga:

*„Iran presents a **major challenge** to the **global fabric of nuclear non-proliferation**“ (Cambridge Review of International Affairs, Vol. 25, No. 1, Barzanshka & Oelrich, 2012: 1).*

Käesolevad diskursused illustreerivad „rahvusvahelise reaalsuse ja eksistentsi“ esitusviise nii teoreetilisel kui ka praktilisel tasandil, mis tuginevad Lääne institutsionaalsetele ja diskursiivsetele praktikatele kindlustamaks viimase võimu, huvisid ja identiteete (Grovogui, 2004: 33). Lääs on ainuõiguslik rahvusvaheliste normide ja väärtuste seadusandja ning kui kerkib esile teatud riik, mis kahjustab rahvusvahelise kogukonna „moraalsust“, siis on Lääne kohustuseks selline „agressiivsus“ lõpetada.

Lääne dominantse positsiooni diskursus väljendub kõige paremini liberaalsetes printsiipides, mille kohaselt Iraani integreerumine „rahvusvahelise kogukonna“ reeglitesse ja institutsioonidesse oleks antud riigile kõige parem valik. Vastasseisu taotlemine ennekõike Ühendriikidega on irratsionaalne, kuna see ei täida pikemas perspektiivis Iraani huve.

*„Even **the most valuable prize** the West could offer – the normalization of relations and the integration of the Islamic Republic into the world community//“ (Foreign Affairs, Vol. 91, No. 1)*

6.2. Diskursusanalüüsi baasdiskursused

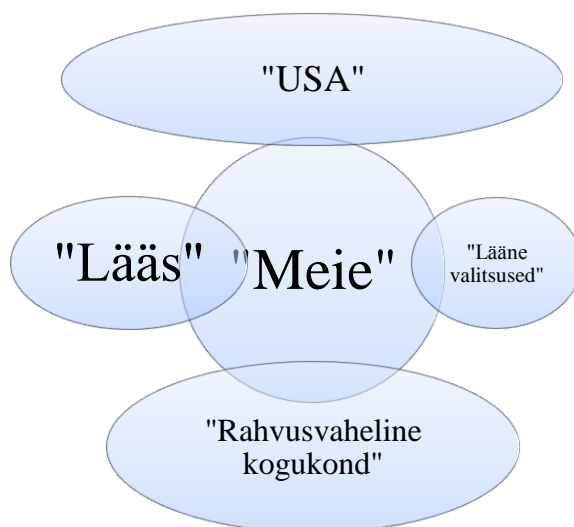
Baasdiskursused pakuvad analüütilist vaatenurka, lihtsustamaks struktureeritud analüüsi läbiviimist, kuidas diskursused on formeeritud ja omavahel seotud. Baasdiskursused toovad välja põhilised tasandid, mille kaudu formuleeritakse „Mina“ ja „Teine“, kasutades ruumilisi, ajalisi ja eetilisi identiteete.

Ruumilised identiteedid

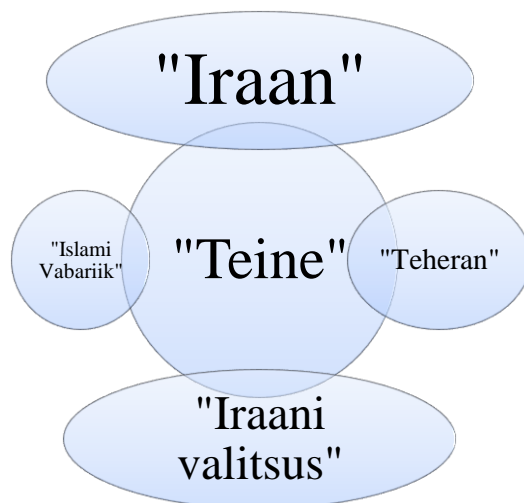
Diskursusanalüüsi tulemuste põhjal saab ruumilised identiteedid jagada kolme suuremasse blokki: „Meie“, „Teine“ ja „Kolmandad osapooled“.

Eelnevas uurimusküsimuste osas toodi välja, et „Lääne“ ja „rahvusvahelise kogukonna“ ruumilise identiteedi diskursust domineerib selgelt „USA“ ning „Washington“, mis on juhtrollil ning „rahvusvaheline kogukond“ tema selja taga. „Rahvusvahelist kogukonda“ nähakse ühtsena vastandudes selgesti „Iraanile“.

Joonis 1. Ruumilised „Iseenda“ identiteedid

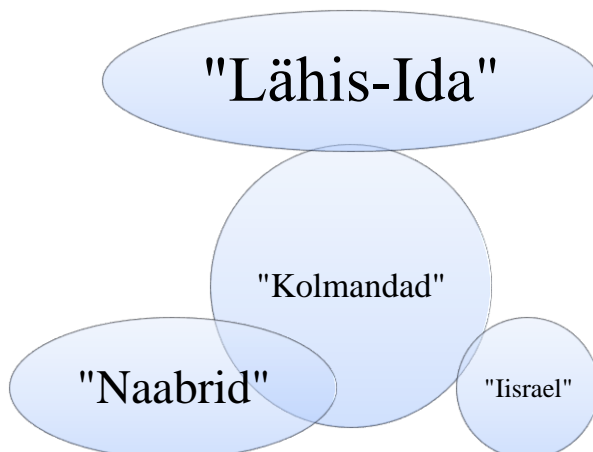
Joonis 2. Ruumilised „Teise“ identiteedid

Iraani tuumaprogrammi diskursusesse on kaasatud ka nii-öelda „kolmandad osapooled“ ehk Lähis-Ida piirkond. Siinkohal on „Lähis-Ida“ kujutatud piirkonnana, mille rahumeelsuse saavutamist Iraan „ohustab“ ja „takistab“. Sellest tulenevalt seondub antud ruumiline konstruktsioon tugevalt eetilise identiteediga, legitimeerides „Meie“ võimalikke tulevase stsenaariume Iraani suhtes.

„Iran’s attitude to not comply voluntarily will continue to feed the ground for distrust, hypothecating the engagement of the international community towards a nuclear-weapon-free zone in the Middle-East region“ (Security Studies, Vol. 28, No. 3, Smedts, 2012:224).

Joonis 3. Ruumilised „Kolmandate“ identiteedid

Ajaline identiteet

Ajalise identiteedi puhul on oluline rõhutada „Mina“ progressiivsusele ja edasiminekule ning „Teise“ mahajäämusele ja tagurlikkusele. Eelnevalt väljatoodu kajastub ka Iraani tuumaprogrammi diskursustes, kus Iraani poliitiline süsteem on põhjustanud selle siseriikliku killustatuse ja seisaku.

*„//the system tends to produce **stasis** when it comes to changing the position“
(The Nonproliferation Review, Vol. 19, No. 2, Jones, 2012: 202).*

Diskursusanalüüsi tulemuste põhjal võib väita, et Iraani poliitilist süsteemi ja ajalugu analüüsitakse praktiliselt ainult riigi sisemise killustatuse kontekstis. Iraani poliitilist süsteemi kirjeldatakse tagurlikuna ning sellest tulenevalt on tihti levinud diskursused, mille kohaselt antud riigiga ei ole võimalik nii-öelda normaalses tingimustes läbi rääkida ja edukat dialoogi pidada.

Eetilised identiteedid

Eelnevalt toodi välja, et diskursuste ruumilised identiteedid, kus loodi „kolmandate osapoolte“ ehk „Lähis-Ida“ regioon annab legitiimse aluse „Läänel“, eelkõige „USA-l“

rakendada vajaduse korral Iraani suhtes karmimaid meetmeid. Lähis-Ida puhul peetakse ennekõike silmas tuumavaba ja rahumeelse tsooni loomist, kuid Iraani „agressiivne“ välispoliitika seab selle ohtu.

Samuti on teatud diskursustes levinud üleüldisem eetilise printsiibi põhimõte, mille kohaselt Iraan ohustab globaalselt tuumarelvade tõkestamist, minnes seejuures vastuollu kogu ülejäänud maailmaga:

*„Iran presents a **major challenge** to the **global fabric of nuclear non-proliferation**“* (Cambridge Review of International Affairs, Vol. 25, No. 1, Barzanshka & Oelrich, 2012: 1).

*„The leadership **took its stand against the outside world** while claiming the right to accede to nuclear energy“* (Security Studies, Vol. 21, No. 3, Haas, 2012: 2).

Sellest tulenevalt on Iraani ülesandeks, kas leppida „Lääne“ pakkumistega või riskida tagajärgedega.

*„Either **accept** a generous offer to resolve the nuclear impasse or **be prepared for the consequences**“* (Foreign Policy, 2007, Vol. 29, No. 2).

6.3. Iraani tuumaprogrammi diskursus ja teoreetilised perspektiivid

Realism - Iraan kui uuringuobjekt *versus* sõjastsenaariumide loomine

Anandi (2007) kohaselt on pärast imperiaalse perioodi lõppu käsitletud Kolmanda maailma riike akadeemilisel tasandil eelkõige kahes dimensioonis – kas sõjastsenaariumide loomise läbi suurvõimude vahel või nende riikide uurimist, mis eitavad „loogilist“ Lääne autoriteeti.

Analüüsides akadeemilises väljaannetes levivaid diskursuseid, võib väita, et selgelt domineerib sõjastsenaariumide loomise tasand uuringuobjekti ees.

Kõige rohkem on pööratud rõhku senistele sanktsioonidele Iraani vastu ning nende efektiivsuse analüüsile. Kindlasti tuleneb see diskursusanalüüsi ajalisest raamistikust, kuna sanktsioonide kehtestamisest on möödunud nüüd piisav aeg, et nende tulemusi kirjeldada. Akadeemilisel tasandil on loodud erinevaid raamistikke, kuidas tulevikus saaks efektiivsemalt arendada läbirääkimisi erinevate osapoolte vahel.

Nii-öelda sõjastsenaariumide loomisel lähtutakse realistlikust teooriast tulenevatest perspektiividest – kui senised sanktsioonid ei suuda tagada Iraani oletatava tuumaprogrammi arendamise lõpetamise, siis tuleb võtta kasutusele karmimad meetmed. Mitmetes väljaannetes (eriti *Foreign Affairs*) ei välistata ka sõjalist rünnakut. Siinkohal tuleb välja tuua, et sõjastsenaariumide loomine ei vasta täielikult Anandi poolt esitatud väitele. Nimelt ei ole stsenaariumide loomisel lähtutud suurvõimude vahelisest konkurentsist ning võimalikest mõjudest, mida tuumarelvavõime Iraagile võiks enesega nende jaoks kaasa tuua. Suurvõimude puhul on lähtutud ainult Ameerika Ühendriikidest ning sõjastsenaariume ei ole analüüsitud näiteks Venemaa, Hiina ja teiste suurriikide kontekstis. Tähtsal kohal on, kuidas USA saaks kindlustada oma julgeolekut ja strateegilisi huve Lähis-Ida piirkonnas ning missuguseid võimalikke stsenaariume peaks rakendama.

Antud diskursus ilmestab hästi postkoloniaalset „Teise“ loomist, mis on tihedalt läbipõimunud allutaja ja allutava omavahelistest võimusuhetest.

„Iraani kui uuringuobjekti“ ei ole eraldi väljaannetes analüüsitud. Pigem on sõjastsenaariumide keskel lühidalt uuritud, mis võivad olla need põhjused, miks näiteks Iraan tahab omandada oletatava tuumarelvavõime.

Esimene lähtub realistlikest kaalutlustest, mille kohaselt Iraan tahab omada „hegemoonilist võimu“ ning kaitsta oma rahvuslikke ja julgeolekulisi huve Lähis-Ida piirkonnas. Siinkohal on oluline välja tuua, et Iraani tõus nii-öelda regionaalseks liidriks toob enesega kaasa tugevama vastasseisu Lääne ning eriti Ühendriikidega. Diskursustes on levinud, et Iraan on juba ajalooliselt püüdnud „võita“ Läänt ning tõestada oma rahvuslikku üleolekut, mida tituleeritakse paranoiana.

*„Development of technology has been touted by the **revolutionary regime** as a **victory over Western supression** and, therefore, a sign of **national supremacy**“*
(*Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 25, No. 1, Barzashka & Olerich, 2012: 11).

Teise arusaama kohaselt tuleneb Iraani tuumaabitsioonikus sisemist poliitilisest süsteemist, mida nagu eelpool mainitud iseloomustab killustatus ja vastasseis. Antud diskursuse kohaselt võimaldab edukas tuumaprogramm suurendada siseriiklikku võimu ja legitiimsust.

Liberalism – rahvusvahelise õiguse „universaalsus“ ning demokraatia printsiip

Teoreetilisi perspektiive võis ennekõike kohata liberalismist tulenevate printsiipidega, nagu rahvusvaheline õigus ning demokraatlik ühiskonnakorraldus ja väärtused. Rahvusvaheline õigus on võrdsustatud rahvusvahelise kogukonnaga, mille raames Iraan oma kohustusi ei täida.

Käesolevas kontekstis ei ole kaheldud rahvusvahelise õiguse õigsuses ning ei ole vaadeldud teisi võimalikke käsitusi, kuidas tuumaprogrammide alaseid õigusakte tõlgendada. Eeskätt on lähtutud Ühendriikide, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Iisraeli poolt viljeletavast poliitikapõhisest lähenemisest rahvusvahelisele korrale, mille kohaselt need jõud, kes omavad vastavaid ressursse ja võimekust seaduste jõustamiseks, peaksid neid ka kõige õigemini tõlgendama.

Sellest tulenevalt lähtub akadeemiline tasand Lääne suurjõudude poliitilisest käitumisest ja rahvusvahelise õiguse kohaldamises Iraani vastu. Seejuures ei ole välja toodud näiteks Venemaa, Hiina, Brasiilia jne seisukohti ning nendepoolseid argumente Iraani tuumaprogrammi välja töötamise diskursuses.

Liberalismiga seondub antud kontekstis ka demokraatia printsiip, mille sisuks on, et Iraan ei ole demokraatliku ühiskonnakorraldusega riik ning seetõttu ei saa lähtuda „tavapärastest“ meetmetest ja diplomaatiast.

„Iran is **not a transparent society** (that is democracy) like the United States, and therefore **cannot be trusted**“ (*International Studies Quarterly*, Vol. 53, No. 4).

„//sanctions may be effective against democracies; they are **unlikely to succeed** when imposed **against authoritarian leaders**“ (*International Studies Quarterly*, Vol. 54, No. 2)

Jarrold Hayes (2009) võrdles näiteks ajakirjas *International Studies Quarterly* Ühendriikide erinevat välispoliitikat Iraani ja India tuumaprogrammide osas. Autor jõudis järeldusele, et karmim suhtumine Iraani tuleneb selle mittedemokraatlikust identiteedist, mis süvendab usaldamatust ja koostöö potentsiaali suhetes USA-ga. India kui demokraatlik riik seevastu ühtib paremini „Iseendaga“ ning seetõttu väärib „heldemat“ kohtlemist (*International Studies Quarterly*, Vol. 53, No. 4).

Postkoloniaalses lähenemises on „Teise“ diskursuse loomisel kõige olulisemal kohal, et see on oma geograafiliste, kultuuriliste, poliitiliste vms tunnuste tõttu kontrastne „Läänega“; et diskursustesse on sissekodeeritud võimusuhted „isanda“ ja „alluva“ vahel, ning et Euroopa intellektuaalid suudavad „objektiivselt“ „Teist“ uurida ja selle põhjal tõeseid järeldusi teha.

Rahvusvaheliste suhete akadeemilistes väljaannetes on Iraani ja „Lääne“ eristumise peamiseks põhjuseks esimese mittedemokraatlik ühiskonnakorraldus, millele omistatavateks joonteks on ka irratsionaalsus, agressiivsus ja poliitilise süsteemi killustatus. Järelikult on kontrastsuse puhul lähtutud poliitilistest karakteristikutest, jättes seejuures kõrvale kultuurilised aspektid. Iraani iseloomustatakse küll islamistliku riigina, kuid ei tõmmata otseseid paralleele poliitilise ja kultuurilise konteksti vahele. Peamise ühenduspunktina on diskursustes nähtud poliittasandi korraldust ning sellest tulenevat poliitikate iseloomu; ehk Iraani agressiivsed ja irratsionaalsed otsused tulenevad selle mittedemokraatlikust poliitilisest süsteemist. Seejuures võib mittedemokraatlik poliitiline korraldus tingida tavapäratu diplomaatia kasutamist Lääne/ USA poolt, kuna demokraatlikele režiimidele kehtivad ühed ning

autoritaarsetele ja mitteläbipaistvatele riikidele teistsugused ehk karmimad diplomaatilised meetmed (sanksioonid).

Antud kontekstis võib tuua ka vastukriitikat Lääne demokraatiate suhtes. Smith (2000) on analüüsinud Ühendriikide demokraatia edendamise välispoliitilisi aspekte ning leidnud, et selle üheks suurimaks puuduseks on demokraatia käsitlemine universaalsena ja kõikjale sobivana, unustades selle kultuurilised ja ajaloolised tagamaad. Samal ajal võib aga Lääne poolt propageeritud liberaaldemokraatliku mudeli põhjal osutada USA „demokraatia defitsiidile“, pidades silmas viimase madalat valimis- ja poliitilist aktiivsust, suurerakondade domineerimist, sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust jne (Smith, 2000: 74). Järelikult „Teiste“ tituleerimine mittedemokraatlikeks ei arvesta sageli „Iseenda“ võimalikku mittevastavust omaenese poolt kehtestatud reeglitele ja tingimustele.

„Mittedemokraatliku Iraani“ diskursus hõlmab ka demokraatia kontseptsiooni teist problemaatilisuse tasandit. Lisaks sellele, et Lääs püüab mitmel võimalikult moel muuta kõik maailma riigid demokraatlikeks ning näeb mittedemokraatlikke korraldusi ohtlike ja irratsionaalsetena, defineeritakse antud mõistet läbi eurotsentristlike ideoloogiliste kaalutluste, mille keskmes on demokraatia ja liberalismi omavaheline sidumine. Selline kitsas lähenemine ei võimalda mõista, kuidas vastavalt sisemisele kontekstile demokraatiat mõistetakse ja seda etendatakse (eriti just postkoloniaalses kontekstis). Teisisõnu, läänelik demokraatia kontseptsioon ei arvesta, kuidas võiksid mittelääne riigid vastavalt oma ühiskonnakorraldustele, kultuurile ja ajaloole „demokraatiat“ defineerida.

Michelutti (2008) on loonud „pärismaise (*vernacular*) demokraatia“ kontseptsiooni, mille kohaselt demokraatia võtab „kohaliku/pärismaise“ kuju, kui see on sisenenud teatavasse ajaloolisesse ja sotsiaalkultuurilisse keskkonda ning läbi selle toodetakse uusi sotsiaalseid suhteid ja väärtuseid, mis omakorda kujundavad poliitilist konteksti (Michelutti, 2008: 217).

Ilma empiirilise arusaamata selliste „pärismaiste koodide“ kohta, mille läbi demokraatlikud väärtused ja praktikad kohandatakse vastavalt sisemisele kontekstile,

jätkame ebatõeste ja ideoloogiatest lähtuvate dihhotoomiate loomist modernse demokraatliku Lääne ja traditsioonilise mittedemokraatliku Kolmanda maailma vahel (Chandra, 2010: 10).

Iraani tuumaprogrammi diskursustes seisnevad võimusuhted eelkõige sõjastsenaariumide loomises, mille keskseks sõnumiks on, et kui Iraan ei täida oma „rahvusvahelisi kohustusi“ ning ei astu Läänega dialoogi, siis ei jää Ühendriikidel ja teistel muud üle, kui kehtestada karmimad sanktsioonid või äärmisel juhul kavandada sõjalist rünnakut. Siinkohal ei ole jäetud ruumi Iraani omapoolsetele argumentidele, sest „universaalsed“ tuumarelvastuse piiramise lepingud peavad kõikidele kehtima võrdselt, ning eriti neile, kes on mittedemokraatliku iseloomuga.

Objektiivsete uuringute diskursuse puhul on akadeemilisel maastikul tõdetud, et Iraani sisepoliitiline korraldus on raskesti mõistetav ja ette ennustatav, kuid siiski võib antud poliitilist süsteemi pidada irratsionaalseks. Samuti olenemata Iraani sisepoliitilise korralduse läbipaistmatusest, on võimalik välja tuua peamised põhjused, miks Iraan tahab astuda tuumarelva omavate riikide ringi. Esiteks realistlikest kaalutlustest tulenev hegemoonia taotluse nõuded ning teiseks Iraani välispoliitikat iseloomustav irooniline „paranoia“, mille kohaselt Lääs ja eriti Ühendriigid sepitsevad kompromisside näol teatud sorti vandenõu. Siinkohal on sisse toodud ka ajaloolis-kultuuriline dimensioon, mille kohaselt Iraani kultuuri ja ajalukku on sisse kirjutatud ebatõene usaldamatus Lääne vastu.

Tabel 5. Teoreetilised perspektiivid Iraani tuumaprogrammi diskursustes

Iraani tuumaprogrammi kontekst			
Eurotsentrismi elemendid		„Teise“ loomine	
Universaalsus	<p>Rahvusvaheline õigus (tuumarelvastuse piirangu lepingud) on kohustlik ja vaidlustamatu</p> <p>Mittedemokraatlik ning sellest tulenevalt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poliitiline süsteem on irratsionaalne ja agressiivne • Antud kontekstis ei sobi samad diplomaatilised meetmed, mis demokraatlikke riikidele 	Uuringuobjekt	<p>Iraani sisepoliitiline korraldus läbipaistmatud, kuid sellele vaatamata on riigi eesmärgid teada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iraani kavatsused lähtuvad realistlikest perspektiividest või • põhjendamatust „paranoia“
Kultuur ja identiteet	Diskursustes kõrvale jäetud; kaasatud ainult Iraani ebatõese „paranoia“ seletamiseks	Sõjastsenaariumid (realismist tulenev)	Üksnes USA julgeoleku kindlustamine läbi stsenaariumide loomise

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös oli vaatluse all eurotsentrismi avaldumine rahvusvaheliste suhete teooriates ja akadeemilistes väljaannetes. Eurotsentrismi kriitika puhul võeti teoreetiliseks raamistikuks postkoloniaalne käsitlus, mis suudab kõige efektiivsemalt ühendada rahvusvaheliste suhete teooriate eurotsentristlike kontseptsioonide kriitika ja mittelääneliku konteksti.

Akadeemiliste väljaannete uurimisel kasutati post-strukturalistlikku diskursusanalüüsi, mille eesmärgiks oli välja tuua peamised „Teise“ loomise diskursused ning läänekesksusest lähtuvad eeldused ja väärtused Iraani tuumaprogrammi taustas.

Analüüsi kaheksas tähtsamas rahvusvaheliste suhete akadeemilises väljaandes alates 2006. aastast ilmunud ning Iraani tuumaprogrammi temaatikat sisaldanud 28 artiklit.

Diskursusanalüüsi tulemustes ilmnes, et akadeemilistes väljaannetes lähtuti Iraani kui „Teise“ loomisel koloniaalsest diskursusest. Kõige levinuma diskursuse kohaselt on Iraan Läänega võrreldes nõrgemal positsioonil, kuna on oma olemuselt mittedemokraatlik ning sellest tulenevalt „irratsionaalne“ ja „agressiivne“. Antud diskursusest areneb edasi võimusuhte kontseptsioon, mille kohaselt Läänel/USA-l on „rahvusvahelise üldsuse“ huvisid silmas pidades õigus rakendada Iraani suhtes karmimaid diplomaatilisi meetmeid.

Seostades rahvusvaheliste suhete teooriate eurotsentristlikku olemust ja akadeemilistes väljaannetes levinud diskursuseid Iraani tuumaprogrammi kohta, võib välja tuua kaks peamist lüli – rõhu asetamine suurvõimu(de)le ja „universaalsuse“ taotlused.

Käesoleva magistritöö diskursusanalüüsi tulemuste põhjal võib väita, et akadeemilistes väljaannetes kirjutati Iraani tuumaprogrammi teemal ennekõike realistlikest kaalutlustest lähtuvalt. Olulisel kohal olid sõjastsenaariumite loomised Ameerika Ühendriikidele, jättes seejuures kõrval nii teised riigid kui ka Iraani enda. „Universaalsuse“ taotlused tulenevad liberalismist, kus rahvusvahelist õigust ja demokraatiat vaadeldakse kõikidele riikidele kohustuslike elementidena ning seejuures on Läänel ainuõigus antud printsiipe rahvusvahelisele kogukonnale rakendada. Samuti

kehtivad antud printsiibid ainult „ratsionaalsetele“ ja „tsiviliseeritutele“. Iraani kujutleti diskursustes mittedemokraatlikuna ning sellest tulenevalt ei pea antud riigile kehtima samad diplomaatilised meetmed ja õigused, mis demokraatlikele režiimidele.

Käesolev diskursusanalüüs ei ole kahtlemata väga suurt üldistustaset omav, kuna analüüsitava materjali hulk oli suhteliselt tagasihoidlik. Samas on valimis esindatud tähtsamad akadeemilised väljaanded, mis iseloomustavad kõige paremini kaasaegset rahvusvaheliste suhete distsipliini.

Magistritöö edasiarendusena võiks näiteks Iraani tuumaprogrammi kontekstis kasutada postkoloniaalse lähenemise kahte teist tasandit. Etnograafiale ja ajaloole tuginevad uuringud postkolonialistlikus raamistikus suudaksid pakkuda omapoolseid seletusi Iraani eesmärkide, kavatsuste jne kohta. Postkoloniaalse lähenemise kolmas tasand, mille eesmärgiks on vastavalt keskkonnale teoreetiliste kontseptsioonide ümbermõtestamine, panustaks nii Iraani konteksti objektiivsemasse mõistmisesse kui ka üleüldisemalt rahvusvaheliste suhete distsipliini arengusse.

KASUTATUD KIRJANDUS

Abrahamsen, R. (2007). 'Postcolonialism'. *International Relations Theory for the Twenty-First Century. An Introduction*. London: Routledge, lk. 111- 114

Acharya, A. (2012). Dialogue and Discovery: In Search of International Relations Theories Beyond the West. *Millennium: Journal of International Studies*. Vol.4, No. 1, lk. 629

Anand, D. (2007). *Geopolitical Exotica. Tibet in Western Imagination*. London: University of Minnesota Press, lk. XV, 18-19, 28, 73-74,

Ayoob, M. (2008). *Defining Security: A Subaltern Realist Perspective*, raamatust: Krause, K., Williams, M. C. (eds). *Critical Security Studies*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, lk. 122-124

Barkawi, T. (2013). War, armed forces and society in postcolonial perspective, raamatust: Seth, S., *Postcolonial Theory and International Relations, A critical introduction*. Routledge, lk. 87-88

Barkawi, T., Laffey, M. (2006). The postcolonial moment in security studies. *Review of International Studies*, Vol. 32, No. 2, lk. 329-333

Barkawi, T., Stanski, K. (2013). *Orientalism and War*. Columbia University Press, lk. 4

Beier, J. M. (2004). Beyond Hegemonic State(ments) of Nature, Indigenous knowledge and non-state possibilities in International relations, raamatust: Chowdhry, G., Nair, S., *Power, Postcolonialism and International Relations. Reading Race, Gender and Class*. London: Routledge, lk. 100

Bilgin, P. (2010). The (international) politics of (studying) securitization in the non-West. konverentsi „Politics of Securitization“ ettekanne, CAST, lk. 2-7

Chandra, U. (2010). *The Case for a Postcolonial Approach to the Study of Politics*. Yale University, lk. 17, 10

Chowdhry, G., Nair, S. (2004) 'Introduction: Power in a postcolonial world: race, gender and class in International Relations, raamatust: Chowdhry, G. and Nair, S.

Power, Postcolonialism and International Relations. Reading Race, Gender and Class. London: Routledge, lk. 2, 4-5

Darby, P. (2000). At the Edge of International Relations: Postcolonialism, Gender, Dependency. London: Pinter, lk. 17

Dougherty, J., Pfaltzgraff, R. (2001). Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey, New York: Longman, lk. 37

Frye, R., N. (2010). Persia in the Mind of the West. Islam and Christian–Muslim Relations, Vol. 14, No. 4, lk. 406

Graham, L.,J. (2010). The Product of Text and “Other” Statements: discourse analysis and the critical use of Foucault. Educational Philosophy & Theory, Vol. 43, No. 6, lk. 668

Grovogui, S. (2004). Postcolonial criticism: international reality and modes of inquiry, raamatust: Chowdhry, G. and Nair, S Power, Postcolonialism and International Relations. London: Routledge, lk. 33

Hall, M., Hobson, J., M. (2010). Liberal International Theory: Eurocentric but not always Imperialist?. International Theory, Vol. 2, lk. 214-215

Hansen, L. (2006). Security as Practice, Discourse analysis and the Bosnian War. Routledge, lk. 62-65, 104

Hobson, J., M. (2012). The Eurocentric Conception of World Politics: Western International Theory, 1760-2010, Cambridge University Press, lk. 3-6, 16

Howard, R. (2004). Iran in crisis? Nuclear ambitions and the American response. London: Zed Books, lk. 98

Izadi, F., & Biria, H., S. (2007). A Discourse Analysis of Elite American Newspaper, The Case on Iran’s Nuclear Program. Journal of Communication Inquiry, Vol. 31, No. 2, lk. 145-147

Jones, B., G. (2004). From Eurocentrism to Epistemological Internationalism: power, knowledge and objectivity in International Relations, Theorising Ontology, Annual

Conference of the International Association for Critical Realism ettekanne, University of Cambridge, lk. 3-4

Mgonja, B., E., S., Makombe, I., A., M. (2009). Debating International relations and its relevance to the third world. African Journal of Political Science and International Relations, Vol. 3, No. 2, lk. 31-32

Michelutti, L. (2008). The vernacularisation of democracy: politics, caste and religion in India. Routledge, lk. 217

Morozoc, V. (2011). Kakskümmend aastat hiljem: Postkolonialistlik vaatenurk Nõukogude impeeriumi pärandile. Diplomaatia, Nr. 96, lk. 5-6

Nair, S., (2004), Human Rights and Postcoloniality, Representing Burma, raamatust: Chowdhry, G., Nair, S. Power, Postcolonialism and International Relations. Reading Race, Gender and Class. London: Routledge, lk 255-256

Rivas, A. (2005). POSTCOLONIAL ANALYSIS OF EDUCATIONAL RESEARCH DISCOURSE: CREATING (MEXICAN) AMERICAN CHILDREN AS THE "OTHER". doktoritöö, Texas A&M Ülikool, hariduslik psühholoogia, lk. 10-13, 61

Sabaratnam, M. (2011). IR in Dialogue...But Can We Change the Subjects? A Typology of Decolonising Strategies for the Study of World Politics. Millennium: Journal of International Studies, Vol. 39, No. 3, lk. 789

Said, E. (1997). Orientalism, London: Penguin, lk. 3, 5

Sciencewatch (2009). Journals Ranked by Impact: International Relations, URL: http://archive.sciencewatch.com/dr/sci/09/sep13-09_1/, kuvatud 22.04.2014

Seth, S. (2011). Postcolonial Theory and the Critique of International Relations. Millennium :Journal of International Studies, Vol. 40, lk. 169, 175-177

Smith, S. (2000). „US democracy promotion: critical questions“, raamatust: COX, M., IKENBERRY, G. J., INOBUCHI, T., American democracy promotion. Impulses, strategies and impacts. Oxford: Oxford University Press, lk. 74

- Spivak, G., C. (1988). Can the Subaltern Speak, raamatust Nelson, C., ja Grossberg, L., Marxism and the Interpretation of Culture. Macmillan Education: Basingstoke,
- Tickner, J., A. (2011). Dealing with Differences: Problems and Possibilities for Dialogue in International Relations. Millennium: Journal of International Studies, Vol. 39, No. 3, lk. 611-613
- Vasilaki, R. (2012). Provincialising IR? Deadlocks and Prospects in Post-Western IR Theory. Millennium: Journal of International Studies, Vol. 4. No. 1, lk. 6-8
- Wilkinson, C. (2007). The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?. Security Dialogue, Vol. 28, No. 1
- Young, R. J. C. (2001). Postcolonialism: an historical introduction. Malden, MA: Blackwell Publishers, lk. 387-388

SUMMARY

Eurocentric Accounts of International Relations Theories and Postcolonial Critique: the case of Iran

The current thesis purpose is to analyze the Eurocentric accounts of the academic discipline of international relations. “Eurocentrism” refers to the practice of viewing the world from a Western perspective where Western values, practices, experiences *etc.* are dominating.

This topic is especially relevant because in the 21st century West is not the only center of the international arena and the multipolar world system has brought many new phenomena that could not be analyzed through Eurocentric conceptions.

Postcolonial approach offers an effective theoretical framework to analyze the Eurocentric accounts. The idea of postcolonialism started to spread after the World War II but gained the momentum as a theoretical approach few decades ago.

The first part of the thesis analyzes the Eurocentric accounts of international relations theories in the light of postcolonial approach. It can be said that the mainstream theories of IR have been widely criticized for their Western-centric conceptions, values, assumptions, methodology *etc.* The most common Eurocentric themes in mainstream theories are history, culture and the conception of war that are all united by the myth of “exceptional and universal” West.

At the same time critical approaches have not been also able to distance themselves from Eurocentric accounts. For instance, Barry Buzan from Copenhagen School created the term “Westphalian straightjacket” to demonstrate the limitedness of the mainstream IR theories. Now, the same term is used against Copenhagen School because of its’ rootedness in Western concepts and context, like “human security”, the element of auditorium in securitization theory and the prerequisite that speech act is before action.

The Eurocentric accounts of the IR theories produces Western-centric discourses on the academic level. Therefore, the second part of the thesis analyzes the main academic

journals of IR and their Eurocentric accounts. In analyzing the academic journal, the post-structural discourse analysis was used. The purpose was to point out the main discourses of the Other and Western-centric values in the context of Iranian nuclear program. 28 articles from 8 academic journals that were published from 2006 on the subject of Iranian nuclear program were analyzed.

According to the discourse analysis it can be said that the colonial discourses of the Other were present in the academic journals. It was common that compared to the West Iran was on the weaker position because it is non-democratic and therefore “irrational” and “aggressive”. According to this discourse the West/US has the right to implement more stringent diplomatic actions (sanctions) against Iran because the “international community” is in danger.

There are two main elements that connect the Eurocentric accounts of international relations theories and the discourses about Iranian nuclear program in academic journals – focus on great power(s) and applications of “universality”.

In the academic articles the Iranian nuclear program was put in a realistic context. The focus was on creating war scenarios for the United States and other powers and Iran were left aside. The security and strategic interests of US are most important and therefore other scenarios are irrelevant.

The applications of “universality” come from liberal perspectives where international law and democracy are seen as mandatory principles for everyone. Only the West has the right to implement these “universalities” to the international community and those principles apply only to the “rational” ones. Iran is perceived as an undemocratic country and therefore this country does not have the same diplomatic rights as the democratic ones.

The thesis does not claim to make broad generalizations because the number of the analyzed articles is rather modest. At the same time the most important academic journals that frame the current discipline of IR were represented.

Postcolonial approach has three dimensions. The first one is critiques of existing Eurocentric IR theories and this dimension was analyzed in this thesis. The second one

is focused on bottom-up ethnographic and historical researches and understandings of politics in particular contexts, and the third one tries to re-evaluate key political concepts such as state, democracy *etc.* in the light of different non-Western experiences.

Combining these three dimensions would give a good theoretical framework to understand the context of Iranian nuclear program.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
/töö autori nimi/

